

שבת שדרן

שבט-אדר תש"ל

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ט

ירמיהו ולב"ג: שביתה בשרותים דתיים

✱

נח זבולוני: במחיצתו של הרוגצ'ובר

✱

א. מ. הברמן: פיוט לט"ו בשבט

✱

עודיה יוסף: הדלקת נרות ע"י בנות

✱

חיים מנחם לויטס: סמיכת גאולה לתפילה

✱

שמואל סתיו: מסכת ברכות בתרגום גרמני

כ"ד

זמני התפילה לחודשים אדר—ניסן תשל"ה

שבת פ' תרומה ד' באדר (15.2.75)	הדלקת הנר 4.47, תפלת מנחה 5.05, קבלת שבת 5.20, תפלת שחרית 8.00, תפלת מנחה 5.00, משנה ברורה 5.20, ערבית במוצש"ק 6.00.	בימי חול : מנחה 5.00 ערבית 6.00
שבת פ' תצוה י"א באדר (22.2.75)	הדלקת הנר 4.53, תפלת מנחה 5.15, קבלת שבת 5.30, תפלת שחרית 8.00, תפלת מנחה 5.05, משנה ברורה 5.25, ערבית במוצש"ק 6.05.	בימי חול : מנחה 5.05 ערבית 6.05
שבת פ' כי תשא י"ח באדר (1.3.75)	הדלקת הנר 4.58, תפלת מנחה 5.20, קבלת שבת 5.35, תפלת שחרית 8.00, תפלת מנחה 5.10, משנה ברורה 5.30, ערבית במוצש"ק 6.10.	בימי חול : מנחה 5.10 ערבית 6.10
שבת פ' ויקהל-פקודי כ"ה באדר (8.3.75)	הדלקת הנר 5.03, תפלת מנחה 5.25, קבלת שבת 5.40, תפלת שחרית 8.00, תפלת מנחה 5.15, משנה ברורה 5.35, ערבית במוצש"ק 6.15.	בימי חול : מנחה 5.15 ערבית 6.15
שבת פ' ויקרא ג' בניסן (15.3.75)	הדלקת הנר 5.08, תפלת מנחה 5.30, קבלת שבת 5.45, תפלת שחרית 8.00, תפלת מנחה 5.20, משנה ברורה 5.40, ערבית במוצש"ק 6.20.	בימי חול : מנחה 5.20 ערבית 6.20
שבת פ' צו שבת הגדול י' בניסן (22.3.75)	הדלקת הנר 5.13, תפלת מנחה 5.35, קבלת שבת 5.50, תפלת שחרית 8.00, תפלת מנחה 5.00, דרשת הרב הראשי 5.25, ערבית במוצש"ק 6.25.	בימי חול : מנחה 5.25 ערבית 6.25
שבת חזיה"מ פסח י"ז בניסן (29.3.75)	הדלקת הנר 5.18, תפלת מנחה 5.40, מזמור שיר ליום השבת 5.55, תפלת שחרית 8.00, תפלת מנחה 5.30, תפלת ערבית במוצש"ק 6.30.	חול המועד פסח: מנחה 5.40 ערבית 6.20
שבת פ' שמני כ"ד בניסן (5.4.75)	הדלקת הנר 5.22, תפלת מנחה 5.45, קבלת שבת 6.00, תפלת שחרית 8.00, משנה ברורה 4.35, תפלת מנחה 5.15, הרצאה 5.35, ערבית במוצש"ק 6.35.	בימי חול : מנחה 5.35 ערבית 6.35

ישרון

ירחון בהוצאת הסתדרות "ישרון", ירושלים

בעריכת מיכאל שושר

המערכת : הרב ש. נתן, ד"ר מ. ז. סולה,
מר ב. קוסובסקי

המערכת וההנהלה : ת.ד. 7018 ירושלים

שנה י', גליון מד, א' בשבט תשל"ה, 13 בינואר 1975
מחיר החוברת — 4 ל"י, דמי חתימה לשנה — 40 ל"י

ה ת ו כ ן :

2	זמני התפילה
3	טור הטורים
5	מכתבים ל"טורי ישרון"
7	הרב ירמיהו רלב"ג : שביתה בשרותים דתיים
10	נח זבולוני : במחיצתו של הרוגצ'ובר
13	ד"ר מ. ז. סולה : משמואל עד שלמה
16	א. מ. הברמן : פיוט לט"ו בשבט
18	ש. הכהן וינגרטן : ט"ו בשבט
19	ויהי בימי אחשורוש
21	הרב עובדיה יוסף : הדלקת נרות ע"י בנות
23	הרב חיים מנחם לויטס : סמיכת גאולה לתפילה
27	שמואל פתיו : מסכת ברכות בתרגום גרמני
28	הרב מרדכי קירשבלום : זכרון להולכים
29	ויהי בישרון

טור הטורים

דו־שיח לשם מה?

בהקשרים שונים — לאחר פרסום מסמך הותיקן ועם קיום מושב הקונגרס היהודי העולמי — שוב עולה על סדר היום שאלת הדו־שיח בין יהודים לנוצרים. אין זה מקרה שהבעיה מתעוררת דוקא בחוץ־לארץ — והמעוניינים בקיום דו־שיח מעין זה הם בעיקר הנוצרים — ולא במדינת ישראל, שבה אין, במצב הקיים, כל משמעות לדו־שיח כזה. אך ראה זה פלא : שעה שמן הצד הנוצרי, פעילים בדו־שיח אנשי כמורה של ממש, הרי מן הצד היהודי נוטלים בו חלק בעיקר עסקנים, שגולדו אמנם כיהודים, וגם אינם מתכחשים ליהדותם, אך הבנתם בנושא היהדות כדת

מוגבלת, אם לא למעלה מזה. אין איפוא תימה בכך שיהודים דתיים, וביחוד רבנים, מסתייגים בצורה זו או אחרת מקיום דו־שיח מעין זה, בתנאים שרחוקים מלהביא ברכה כלשהי לצד היהודי. הן עובדה היא שיהדות התפרצות נתונה כיום בבעיות קשות באשר לעצם זהותה והמשך קיומה היהודי, בשל סכנת ההתבוללות האוכלת בכל חלקי האומה, ובתנאים אשר כאלה לא רק שאין דו־שיח יהודי־נוצרי עשוי לתרום לחיזוק הזהות היהודית, אלא אך להגביר את סכנת הטשטוש שבין יהודים לנוצרים. מה גם שאין המשתתפים היהודיים בוועידות ובדו־שיח פה ושם, מסוגלים לייצג את היהדות כדת, ואולי אף אינם רוצים בכך, בראותם ביהדות "תרבות", "ציביליזציה" ושאר הגדרות בלתי ברורות שאינן מתקבלות על־ידי יהודים דתיים ושאוּלי דוקא נוח להם לנוצרים לקבלן מטעמים שלהם שאינם באים לדאוג לכבודה ולמעמדה של היהדות, אלא לצד התיאולוגי של הנצרות, שמעוניין מאד להנמיך את קומתה של היהדות ולהפקיעה מן המימד הדתי, שהוא בעצם המימד היחיד שיש לו הצדקה וזכות קיום במישור היחסים הנוצרי־יהודי. תמונה זו, הברורה לכל מי שעיניו בראשו, נסתרה כנראה מעינם של מספר רבנים קונסרבטיבים ופרורמיים שפרנסתם ודמותם הצבורית נבנים מעידוד המגע הדו־שיח "היהודי־נוצרי. לחינוך יהודי בקהילותיהם אין הם דואגים, בקיום מצוות הדת היהודית הם מזלזלים, המס שהם משלמים למלחמה בהתבוללות ובנישואי התערובת הוא לעתים קרובות מס שפתיים בלבד, אך תחת זאת הם פעילים מאד בהזמנת אנשי כמורה לקהילותיהם, להסברת הנצרות לבני עדתם והם אף פעילים מאד באסוף כספים למען שיגורם של אנשי כמורה למדינת ישראל, שעה שאין ספק שכספים אלה היו מנוצלים בצורה חשובה הרבה יותר לצרכים יהודיים פנימיים בתפוצות, ובדאי גם בישראל.

כאמור, ברור לחלוטין מדוע מעוניינת הכנסיה — על כל כתותיה — בקיום מפגש יהודי־נוצרי, בעיקר בתפוצות, מקום שם תמיד יהיה הצד היהודי במיעוט, ובמידה רבה גם בעמדה דפניסיבית, המזכירה לעתים אפילו את ויכוחי ימי־הביניים, אך עם כל הרצון הטוב אין להבין ובדאי אין להצדיק את הלהיטות של מספר עסקנים יהודיים לעידוד דו־שיח כזה. מוטב להם שיעסקו בחיזוק היהדות פנימה ואל ירצו, בצורה הרחוקה מלהיות מכובדת, אל חוגים כנסייתיים שלנגד עיניהם טובת הנצרות, אבל בדאי לא טובת היהדות ועם ישראל.

חוברת זו ("טורי ישרון" מד) פותחת במאמרו של הרב ירמיהו רלב"ג על נושא השביתה לפי ההלכה. למרבה הצער מעסיק נושא זה את הצבור, חדשים לבקרים, למרות המצב הכלכלי החמור בו נתונה המדינה. נח זבולוני מקדיש את מאמרו לרב יוסף רוזין, הרונאצובי זצ"ל, ומביא דברים לזכרו, במלאת 40 שנה למותו. הד"ר מ. ז. פולה ממשיך בסדרה על טראגדיות אישים במקרא, ודן הפעם בשמואל, שאול, דוד ושלמה. גליון זה עומד בסימן ט"ו בשבט ופורים. לחג האילנות מוקדש הפיוט המתפרסם על־ידי מר א. מ. הברמן ורשימתו של ש. הכהן ויינגרטן. כן הבאנו לקט ממדרש מגילת אסתר, לכבוד הפורים. במדור שואל ומשיב, דן כבוד הראשון לציון, הרב עובדיה יוסף בשאלת הדלקת נרות על־ידי בנות רווקות ובמדור חידושי תורה, אנו מביאים הפעם את מאמרו של הרב חיים מנחם לויטס על סמיכת גאולה לתפילה. עוד נזכיר את רשימתו של מר שמואל פתוי על עותק מעניין של מסכת ברכות, המצוי בספריית ישרון.

מ. ש.

תשובה ל"מסתבך"...

מר מיכאל רוזנק יצא במאמרו ("עת לעשות לה" — "טורי-ישרון" מג) נגד... אפשר היה לקוות, נגד החזית-הטמאה של "מצפן", ר"צ, והשמאל החדש והישן. אך לא, הוא "רואה" אסון ממשמש ובא, דוקא, מצד שלומי אמוני ישראל. לא קשה לנחש מה המקור ממנו שואב הכותב את דעותיו כאשר הוא מזכיר: "אפליה כלפי ערבים ללא צורך בטחוני", חוסר "הרהורי מוסר פוליטיים", "אידיאולוגיה-ימנית",... "מכשירי-הרס היורקים אש ומוות על צעירים בני יצחק ויש-מ-ע-ל..."; אלה רק מקצת מן "הפנינים" ש-מאמרו זרוע מהן, ויקצר המצע לפרט את כולם. הבה נאמר לכותב הנכבד שמה שהוא מנסה להדביק לזולתו חל עליו עצמו; המוסר שאתה מטיף לו הוא מוסר לא יהודי; יש באותו "חלק של הציבור הדתי" שאתה מתקיף, יותר מוסר ויותר צדק וגם יותר "הצנע לכת" מאשר בכל התנועה שאתה מייצג; מי אם לא "אותו חלק" מקיים יחסי שכנות טובים, הלכה למעשה, עם הערבים בקרית-ארבע ובישובים אחרים? ! מי, כמוהם שוחרי שלום אמיתיים? !

מר מ. רוזנק מדבר גם על "התלבטות ממלכתית", ו"אחריות", אלה, כידוע, נחלתם הבלעדית של מעצבי המדיניות החילוניים ולאותו חלק של הדתיים אין מה לומר בשטח הזה; את "כל התבונה היראליית" הוא מיחס רק להם. ובכן, האם טחו עיניו מראות שלא התבונה מדריכה אותם אלא התיסכול וההתנשאות-השלטונית ובלא-לה הביאו אותנו לעבריי-פיי-פחת, עמם ועם התומכים בהם יש לנו ויכוח פראגמטי, לא משיחי, כי טענתנו היא שהמדיניות שלתם היא מדיניות כושלת מאד באספקט ארצי-ריאלי; על בשרנו חוינו את תוצאות המדיניות הזאת. הכותב הזכיר את מושג "התשובה" — "תשובה" צריכים לעשות כל אלה שהנהיגו את המדינה עד היום, בלי חזון ובלי שכל.

התמונה לא תהיה שלמה אם לא אזכיר את גישתו אל דת-ישראל ומצוותיה; גישה זו מוד-גמת היטב במשפט "לא ירחק היום בו יתענג היהודי החילוני במתנת אסמכתות חינוך לאיבתו כלפי דת ישראל". לא חש ולא הרגיש מ. רוזנק עד כמה לא הגיוני וכמה הסתה יש במשפט זה ולא נחה דעתו עד שהוסיף אח"כ: "...כעת מת-ברר שהדת היא פשוט "חברמניות" פלוס צי-ציות...". כל זה בא עלינו, לדעת מ. רוזנק, כי לא התנערנו ממעשי המתנחלים. אכן, נמצא הוא במחנה "מכובד" מאד, לא במקרה כל האנטי-דתיים הם גם "הינשופים" בפוליטיקה והמטיפים לנסיגה בארץ הם גם מסיתים ל"נסיגה" מן היהדות האמיתית.

פ. עמירם

...ותשובה לכותב

מכתבך מיום י"ט לח"ז אל מערכת "טורי ישרון" הובא לידיעתי. עלי להודות לך על נכונותך לעזור וליצור בבטאוננו את הבמה הרצויה לנו לדיון ולעיון מעמיק בערכים הדתיים, ההיסטוריים-לאומיים ואחרים המתמודדים היום עם התמורות שחלו במציאות עולמנו. להשקפותיך הרציניות נתת ביטוי הולם גם בעבר בעל-פה וגם בכתב. הערותיך העניניות על מאמר שפורסם בחוברת האחרונה תזכנה, ללא ספק, לתשומת לב קוראינו בקרב חברינו ומחוץ למסגרתנו הארגונית.

עם זאת לא אוכל לקבל את "אימוך" לצאת את הסתדרותנו בשל פרסום דעות הנוגדות את דעתך. תסכים אתי בוודאי שיש דרכים אחרות — מאשר "נסיגה", כי הסתדרות ישרון שבה הנך חבר ותיק ומכובד מהווה מקור איתן יותר לסי-פוק דתי וחברתי.

בברכת חברים נאמנה,
הרב שמעאל נתן,
יו"ר הוועד הפועל

בעניין חופה בבית-הכנסת

למאמרו של מר ש. הכהן ויינגרטן, חופה בבית-הכנסת, (טורי ישרון, מג), יורשה לי להעיר: (א) ה"יש אומרים" של הרמ"א באבן העזר ס"א "לעשות החופה תחת השמים" — שייך אינטגרלית למובאה אחרת הנמצאת ביזרה דעה שצ"א ג' הלכות אבילות. "ולכנס לחופה שלא בשעת אכילה לשמוע הברכות וכו'" — ומוסיף הרמ"א שם: "... וכל זה בבית שעושין התתונה ואוכלין ושותין ושמתין, אבל חופה שעושים בבית כנסת שמברכים ברכת ארוסין ונשואין ואין שם שמחה כלל מותר... ומכל מקום נראה דאבל יכול לברך ברכת ארוסין ונשואין תחת החופה שבבית הכנסת." עכ"ל.

אם קוראים שתי המובאות בסדר הנכון ובהקשרם ההגיוני, יוצא ששתי האפשרויות, בבית או בית כנסת, נהגו באשכנז זה בצד זה ולא אסרו זה לעומת זה.

(ב) בברור דברים שבמנהג, טוב ללכת לפי הכלל "פוק חזי מאי עמא דבר" (ברכות מ"ה ע"א). ידוע לנו מציורים עתיקים ומספורים שהיהודים באשכנז קיימו חופות בבתים פרטים וגם בבתי כנסת, בלי שנקבע עקרון. כל זה כאמור, עולה בברור מדברי הרמ"א.

גם עריכת החופה בחוץ אינה בהכרח ענין של עקרון, או אפילו מנהג, כפי שאנו לומדים מהתוספות (סוכה כ"ה, ע"ב) בענין אין שמחה אלא בחופה כדלקמן: "וצריך לדקדק מה היא חופה, דאי במקום שברכו תחילה ברכת נשואין קרי ליה חופה, פעמים שאפילו ברחוב העיר מברכין אותה כשהעם מרובים ואין יכולין ליכנס בבית".

(ג) החששות במידה והיו, התייחסו יותר לענין חוקת הגוי אבל גם אצלם קיימו טכסי הכלולות במקומות שונים ובחוסר כל עקביות.

(ד) האפשרות השלישית של חופה תחת כיפת

השמים, הוא כנראה מנהג ארץ-ישראלי עתיק, כפי שמביא "כתר שם טוב" עמ' תקצ"ז סדר הארוסין והנשואין.

נ. בר-גורא

בלשון עברית

מקריאת מאמרו של ד"ר משה ארנד ("טורי ישרון", מב), עלול הקורא לחשוב שאני גר עדיין, בצרפת, וכלל אינני כותב עברית אלא רק צר-פתית.

והנה נודע לי שמן המאמר הושמטה ההקדמה המתחילה במלים "זה כשבע שנים יושב עמנו בירושלים פרופ' אנדרה נהר..." והמסיימת ב"מלים: "... בעל סגנון מקורי בלשון העברית". אבקש איפוא להסיר ממני את החשד שיהודי כמוני איננו מקיים למעשה באתבה ובשמחה את מצות ישוב הארץ הכוללת את השמוש בשפת הקודש, שפת עמנו, ביצירה הרוחנית שלו.

פרופ' אנדרה נהר

שתי שאלות שהן אחת

(א) מיהו שנתן אצלנו, בארצנו את השם הצנוע הפסול "מחבלים" לחוטפי מטוסים, להורגי בני אדם, הורגים על ימין ועל שמאל, ללא הבחנה כלשהי, למרצחים-רצחנים רגילים (או מורטב: לא-רגילים)? "מעשיהם כמעשה זימרי ומבקשים שכר כפינחס", סוטה דף כב, ב (רק ב"שיר השירים" נמצאים מחבלים. "שועלים קטנים מחבלים כרמים").

(ב) מתי נחדל ונפסיק, בעל-פה ובכתב, לקרוא לכל אלה "אשף"? זרי זהו השם שהם לקחו לעצמם או שאחרים נתנו להם, ואנחנו בעצמנו נתנו להם, כמענק, כמתנת חינוך. ללמדוני רבותי.

מרדכי לבנון

שביתה בשרותים דתיים

ירמיהו רלב"ג

לכנותו "סרבן". וכשאירע שנתבע לא נענה להוֹ-
מנת בית הדין, הוציא עליו בית הדין "כתב
סירוב". כיון שנודע בעיר על פלוני שהוציא
עליו "כתב סירוב" היו הכל מתרחקים הימנו.

ועוד: אדם מישראל לא היה מהין להגיש תבי-
עתו על יהודי חברו לפני ערכאות של גוים
מפני חומר המעשה וגודל העוון של מסירת דין
לערכאות, כפי שנפסק ב"חושן משפט" סימן
כ"ו: וכל הבא לידון בפניהם הרי זה רשע וכאלו
חרף וגדף והרים יד בתורת משה רבינו עליו
השלום". כשפרץ יהודי והעיו להגיש תביעתו
לפני ערכאות, היו מעכבים את קריאת התורה
בבית הכנסת, מקום שהתובע היה מתפלל, והיו
מכריזים: פלוני מסר תביעתו לפני ערכאות.

ברם, כאשר ה"שלחן-ערוך", הרב ובית הדין
חדלו להיות קובעי הלכה בין אדם לחבירו, ולא
נשתייר להם אלא להיות פוסקים ומכריעים בד-
ברים שבין אדם למקום, משתמשים גם הפועלים
כשהם במיצר ובדחק, בנושק השביתה, כדי לאלץ
את המעבידים ולכוף עליהם להעניק להם תנאים
הוגנים וחכיות. פעמים הרבה הצבור כולו מתענה
ונאנח. ואולי זו תפלה הנרמזת לנו בכל יום:
"השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה
והסר ממנו יגון ואנחה" ... כלומר — אם שופ-
טינו יהיו ה"שולחן-ערוך" כבראשונה ... ויוע-
צינו כבתחילה, היינו, כשהרב ובית הדין יהיו
היועצים, אז יוסר היגון והאנחה.

פועלים ומעסיקים.

בנושא הנדון דשו רבים: היו שהתירו והיו
שאסרו, היו שהחמירו והיו שהקלו. לפני מ' שנה
הועלה הנושא בבית מדרשו של הרב קוק זצ"ל:
נדון בהרחבה כשאלה ותשובה שהביא מר ש. ז.
שרגאי הי"ו בשם הועד הפועל של "הפועל
המזרחי" בכל מסכת יחסי עבודה בין עובדים

בא מעשה ונשאלה הלכה: שביתה בשרותים
דתיים מהי? לפני כ' שנה כשהייתי יושב לפני
מו"ח הגאון רבי רפאל קצנלנבוגן זצ"ל ובאו
לפניו עובדים ושאלו היתר להשבית עבודתם,
כדי לכוף את מעבידיהם לשפר שכרם, חקר ודרש
והעמיק במקורות והניח יסודות בדיני פועלים
וחוקי עבודה.

וכך היה מעשה: עובדי המועצה הדתית ביר-
שלים השביתו עבודתם בטענה, כי עובדי המועצה
הדתית ורבניה מקופחים בשכרם ותבעו השואת
שכרם לשכר עובדי המועצה הדתית בתל אביב.
משנתמשכה השביתה הבטיחו המעסיקים מה
שהבטיחו וחזרו העובדים לעבודתם. לאחר ש-
חזרו, נמלכו העובדים להרהר ושאלו היתר — על
פי דין — לשביתתם ששבתו. תמהים אנו, מפני
מה לא הרהרו המעסיקים ולא שאלו היתר לקפח
שכר עובדיהם, ומימינו לא שמענו מעבידים ומע-
סיקים ושאלים היתר להעסיק עובדיהם בשכר
מועט, ולא שמענו חכמים משיבים בדין זה ...
אך לא נדון כאן בדין מעסיקים, אלא בדין
עובדים ששאלו כהוגן.

ערכאות של גוים

בימים שה"שלחן ערוך" היה מקובל כספר החו-
קים של עמנו, לא היה מקום לשאול: "שביתה
עובדים מותרת או אסורה"? משום שאין השבי-
תה פורצת אלא מתוך דין ודברים וסכסוך בין
עובדים ומעבידים. כשאירע כדבר הזה היו הצד-
דים מרצים טענותיהם לפני הרב או לפני בית
הדין, או בית דין של זבל"א (זה בורר לו
אחד...) כששני הצדדים קבלו עליהם מראש
לקיים את פסק הדין, מתוך ידיעה והכרה שהרב
והדיינים דנים דין צדק ובלא משוא פנים.

בעבר לא היה אדם מישראל מסרב ונמנע
להענות לדין, כי גנאי היה לו לאדם מישראל

ומעבדים. והרב זצ"ל התיר את השביתה, בתנאי שסכסוכי עבודה ימסרו לפני בית דין מוסמך... לאחר שנים המשיכו חכמים ושקלו וטרו בנושא והיו שהסיקו: כל שביתה מעיקרא פסולה היא וסותרת דין והלכה, כי לא נמסר לא ליחיד ולא לרבים כחה של כפיה, ואין אדם רשאי להשתמש בה אלא בית דין בלבד, ולא עבד איננו דינא לנפשי. היו שהפליגו באיסור שביתה וחומרתו ואמרו: ההכרה בחוק או בזכות העובדים להשתמש בשביתה, כהודאה בחוקי און, שחקקו הכופים בתורת משה, משום שממצאי זכות זו לפועלים הם ראשי הארגונים של הפועלים בעור-לם הנכרי שכפרו בתורה ובאמונה. כשם שהשביתה אסורה כך אסור להתחבר ולהיות חבר באגודה כל שהיא המכירה ומתרת את השביתה. לדעתם של אלו — חמור זה המזדקק לשביתה יותר מזה המזדקק לערכאות של עכו"ם. כי המזדקק לשביתה הרי הוא מודה ב"כחו ועוצם ידו"...

הגב"צ עזריאל זצ"ל בספרו "משפטי עזריאל" אף הוא — בשיטתו של הרב קוק זצ"ל — מסיק, כי הגנתו של הפועל במשפט, משפט צודק שיסודו הוא: "למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור", אלא שאינו מגיח ידו של פועל להיות תקיפה להגנתו. אלא עד שיקימו בית דין חשוב שיקבע חוקת עבודה וימנו אחר כך דינים קבועים שידינו על יסוד חוקה זו.

הגאון הרב משה פיינשטיין שליט"א, כותב בספרו "אגרות-משה": "תנה בדבר עצם אגודת הפועלים וכו' שעושין ביניהם תקנות שצריכים לעזור זה את זה בשביתות, איני רואה בזה שום חשש איסור" (הביאו הרב טכורש שליט"א). הגאון הנז' מצא היתר שביתה אף למלמדי תיגור קות בית רבן, ויש אולי להתיר משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך", כדי שעל ידי השביתה יוכלו ללמד כהוגן בלי שיצטרכו להטריד אחרי עוד איזה פרנסה..."

באחרונה נודמן לנו מחקר שנכתב על ידי מכובדנו הרב כתרילאל טכורש שליט"א, הדן "בזכות השביתה ומגבלותיה" וחן חן יאמר לו. היוצא מדבריו, שביתה רגילה בענפי יצור ושרותים שאין הם חיי-נפש — מותרת, ברם אין זכות הפועלים מגעת להשבית עבודתם בענפי עבודה

פקוח נפש

תמה אני על כל אלו שדנים בנושא הגדון, שלא חילקו ולא דנו לדינא בין שביתה של עובדים הנועלים דלת ואין מנחים להפר שביתתם על ידי פועלים אחרים, וכופים בזרע שביתה המפעל או המוסד וסגירתו, ובין שביתה שהעובדים אינם מעבכים עובדים אחרים למלא מקומם ועבודתם. בשני האופנים חתך ופסק — הרב טכורש שליט"א — שביתה בענף של חיי נפש אסורה. לדין נראה לכאורה לחלק בין שביתה כשהעובדים נועלים שער ומשביתים בידיהם את העבודה ובין שביתה כשהעובדים מסתלקים מן העבודה ואינם משביתים בידיהם, וכל הרצאה לעבוד יבוא ויעבוד. כך אירע בשביתה עובדי המועצה הדתית, שמש"ר דתות שלח עובדים לרשום לגשואין ולא אמר להם עובד מן השובתים אל תרשמו.

נדגים תמיהתנו במקרה של שביתה ידועה, ונשוה שביתה לשביתה. — "שביתה הרופאים" ברי ודאי ששביתתם אסורה, שכן אין לך שביתה שפוגעת בעקרון של פקוח נפש גדולה מזו. הרופאים באו בטענה ובדרישה להשוות שכרם לשכר הרופאים בקופת-חולים ולא נענו מסיבות תקציביות. כלום נגיד להם לרופאים עבודתם תלויה בחיי נפש לכן לכו ועבדו? ואם לטענה של פקוח נפש, כלום רק הרופאים מצווים על פקוח נפש ואין המעבידים והמעסיקים מצווים על פקוח נפש, כלום התקציב דוחה פקוח-נפש?

גם האחיות בבתי החולים תבעו להקל עליהן טרחתן ולהוסיף להם שכרן. כאשר לא נענו, הן שבתו; את החולים הקשים שרתו ואת החולים הקלים לא שרתו.

שמה תאמר: האחיות מצוות על פקוח נפש, ובשביתתן הן מסכנות את החולים, כלום רק האחיות מצוות על פקוח נפש וכולנו — גשינו ובנותינו פטורים ממצווה זו.

שער המטבע

הרב טכורש שליט"א הביא דרך אגב מובאה מעניגת, מקרה של שביתת עובדים מתוך גמרא מפורשת: (יומא לח:): "ואלו לגנאי (כלומר נזכרים לגנאי) של בית-גרמו וכו' ועל אלו נאמר: "שם רשעים ירקב". תנו רבנן, של בית גרמו היו בקיאים במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד, שלחו חכמים ואמנים מאלכסנדריה של מצרים והיו יודעים לאפות כמותן ולא היו יודעים לרדות כמותן וכו' כששמעו חכמים בדבר אמרו: כל אשר ברא הקב"ה לכבודו בראו וחזרו בית-גרמו למקומן, שלחו להם חכמים ולא באו. כפלו להם שכרם ובאו". — כאן היתה שביתה מחמת דרישה להכפיל שכר. וכיון שהכפילו חזרו לעבודתם.

ולכאורה יש מהגמרא הנזכרת ראייה לשיטתו של הרב טכורש, שהרי שביתת בית-גרמו היתה בדבר של חיי-נפש, שהרי מעשה לחם הפנים מעיקרי העבודה בבית המקדש, וכיון ששבתו נזכרו לגנאי ואמרו עליהם: "שם רשעים ירקב". ברם יש לסתור. אמנם חכמים הזכירו אותם לגנאי אבל לא משום ששבתו, אלא משום שלא לימדו מעשה לחם הפנים שהיה להם ללמד, כדי שלא יחסרו אומנים למלאכת שמים זו. ואמנם להלן בגמרא, אחרי שבית-גרמו נתנו אמתלא והסבירו טעם המנעותם ללמד, שמה ילמוד אדם שאינו מהוגן וילך ויעבוד עבודה זרה בכך, אמר רבי עקיבא: מעתה אסור לספר בגנותן.

ראיה נוספת על שביתת בית-גרמו, שלא גינוה חכמים, אנו מוצאים בירושלמי (יומא פרק שלישי, ובשקלים פרק חמישי הלכה א'): "אלו הם הממונים שהיו במקדש" וכו' ומונה בית-גרמו על מעשה לחם הפנים, ובגמרא שם:

"ר' תוקיה אמר ר' סימון ורבנן חד אמר כשירי דור ודור בא למנות, מאן דאמר כשירי כל דור דור בא למנות, על כולן הוא אומר "זכר צדיק לברכה"... הרי מפורש יוצא — לפי חד מאן דאמר — כי בית-גרמו כשרים היו ומזכירים עליהם הם "זכר צדיק לברכה" ובפירוש המשניות ל-הרמב"ם שקלים פרק ה': "ומונה בכאן האנשים החסידים הידועים וזכר אחד מכל מדרגה, וזכר החסיד יותר שהיה באותם הממונים" — הרי נר-אה בעליל כי בית-גרמו ששבתו חסידים היו, וכי תעלה על דעתנו חסידים ידועים מכפילים להם שכרם על ידי שביתה שלא כדין? אלא ודאי בדין שבתו ובהיתר שבתו. ועליהם אמר בן עזאי (יומא לח:): "בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך" כלומר (רש"י שם): לא משלהם יתנו מתנה אלא מוונות הקצובים, אין המעבידים נותנים משלהם מתנה אלא מוונות הקבועים. אם כן שביתתם מותרת היתה...

ועוד ראייה להיתר כפיה — על ידי שביתה — אף ל"כלי קדש" ורבנים, ראה "חתם סופר" בתשובותיו חו"מ סימן קס"ו פוסק להלכה בשא"ל תוספה למשכרת הרב — וז"ל: "ואם כן בזמן הזה דאפילו שכר הראשון שנקצב בשעת קבלת הרב, נפחת על ידי שנוי המטבע, גם השער נתיקר ומכל שכן כשנתוספו גם בני-בית, ד' ישמרם שכופין הצבור למלאות ספיקו של הרב" עכ"ל. וממשיך ה"חתם סופר": "ובזמן הזה אפילו כל מאן דהוא נותן שכר 'לעזר' עשרים זהובים לשבוע והוא מאוכלי שלחנו ללמד בניו ללועזים בלע"ז, לא תהיה תורה שלמה שלנו כשיחה בטילה שלהם ומה יאמר נותן התורה יתברך שמו, לא עשאוני בני אפילו כתור-מוס הזה".

— האם דברי קדש אלו, אינם תואמים גם על הרבנים, השו"בים, המנקרים וכל העוסקים במלאכת שמים, כלום יש השואה ודמיון בין משכורתם של מזכירי מזכירים, ומנהיגים חילוניים...

במחיצתו של הרוגצ'ובר*

נח זבולוני

את הכתובות לגלויות היתה רושמת רעיתו הרבנית המלומדת שידעה מספר שפות לועזיות על בוריהן.

בולים וגלויות

מצבו החומרי של הרוגאצ'ובר היה בכל רע, הקהילה היהודית בדוינסק היתה עניה ומרודה ולא נהנתה מתמיכה ממשלתית. משום כך התלבט רבה של דוינסק בכל מכתב ומכתב שהשיב. אלה שצרפו לשאלה גם בול בינלאומי, פתרו את הבעיה הכספית, אולם רוב השואלים לא ידעו על מצבו החומרי הדחוק של הרוגאצ'ובר. הרב מדוינסק עשה איפוא חשבון אריטמטי רגיל. הוא היה מדביק על הגלויה בול בשווי של חצי מחיר המשלוח ועל מקבל הגלויה היה, לפי החוק, להוסיף את מחיר הבול הרגיל.

ספרו "צפנת פענח", למרות ששמו מעיד על גילוי רזין ונסתרות, היה די סתום והוא צפון וחתום עד היום הזה אף לגדולי הלמדנים. הוא נכתב בקצור גמירן וברמזים דקים מן הדקים. מלא עייני"ם, כלומר: עיין שם, עיין שם. באחרונה נמצאו פרשנים על משנתו של הרוגאצ'ובר, הלא הם הרב מנחם כשר והרב משה גרוסברג מירושלים. אולם מי שעשה במחיצתו יודע להבחין בין התורה שבכתב של הרוגאצ'ובר לבין התורה שבעל פה שלו. לרוגאצ'ובר היה כשרון הסברה יוצא מן הכלל. הוא היה בעל הגיון ומסביר בלשון פשוטה ומוכנת לכל "בר בי רב דחד יומא". בטוב טעם ובסבר פנים הסביר את הסתום לרבים בספריו. רוב חידושי שפורסמו ואף אלה שטרם ראו אור, לקוחים מהערות שרשם בעת לימודו בשולי הגמרא הישנה, בה עסק יומם ולילה. מי שביקר בביתו הצנוע של רבה של דוינסק נוכח לדעת כי לא היתה לו ספריה גדולה, כמו אצל רבנים גדולי הדור האחרים. הוא הסתפק במדף קטן שהכיל ספרים שאפשר למנותם על אצבעות כף ידו והם: ש"ס, רמב"ם, (אותו היה מכנה "הרבי

שהיתי במחיצתו של העילוי מרוגאצ'ובר, מחבר ה"צפנת פענח" על יד החזקה של הרמב"ם ועל מסכתות הש"ס, במשך שנה תמימה. היה זה בשנת תרצ"ג-ד בעיר דוינסק שבלטביה. נמנית על חובשי ספסלי הישיבה שנוסדה בעיר זו. הגעתי ללטביה מפולין באופן בלתי ליגאלי והרדתי לציר הסיים הלאטבי מאגודת ישראל ר' מרדכי דובין הי"ד (שנספה בכלא בברית המועצות במלחמת העולם השנייה) קבלתי רשות שהיה בלטביה. רבה של דוינסק, הרב יוסף רוזין המכונה הרוגאצ'ובר והידוע בשם זה בעולם ה"תורני, מעולם לא עמד בראש ישיבה ואף לא סמך ידו על רבנים. הוא היה עומד על רגליו במשך כל שעות היום והלילה, כשגמרא פתוחה לפניו על עמוד קטן ועוסק בתורה, או משיב על שאלות הלכתיות שהיו מגיעות אליו אכל קצו תבל. הרוגאצ'ובר היה נוהג להשיב בלשון קצרה וקולעת. על גבי גלויה, לכל מי שפנה אליו. הוא לא בדק בציציותיו של השואל ואת החלק הארי מרבבות הפונים אליו לא הכיר מעולם ולא שמע עליהם. מלבד גדלותו בתורה, בהלכה, אגדה פוסקים וכו' היתה סיבה נוספת לרבים שפנו אליו. השמועה שפשטה כי הרוגאצ'ובר עונה לכל דיכפין, גרמה שנמצאו סתם מקשינים, שהיו פונים אליו לצורך אוטוגרף שלו, שיהיה שמור באלבום. היו פונים אליו בשאלה של שה"י פה"י, והוא ברוב פקחותו והבנתו ענה להם. היו שקבלו ממנו תשובה מלאה עייני"ם כלומר: עיין שם, עיין שם, עיין שם וכו' ולאחר עיון במקורות שציין ב"עיין שם" שלו התברר כי בכל המקומות שציין, מדובר בעניין של עם הארץ...

* לזכרו של הרב יוסף רוזין זצ"ל, רבה של דוינסק. נולד בשנת תרי"ח — נפטר ב"ג אדר (תענית אסתר) תרצ"ו.

דין תורה

שיחותיו של הרב יוסף רוזין היו של תלמיד חכם אמיתי. לא קרה ששיחת חולין שלו לא תהא מתובלת בדברי הלכה ואגדה. כך היה נוהג במשך כל ימי חייו עלי אדמות. הוא סיפר לי על דין תורה מפורסם וידוע שהתנהל זמן ממושך, על סכום כסף אסטרנומי שנסתיים בפשרה בין שני הצדדים. בית הדין היה מורכב משלושה גדולי הדור, ביניהם הרוגאצ'ובר, רבה של שאוולי הגאון ר' מאיר אטלס ז"ל ורב שלישי מפורסם ר' חיים בריסקר (סלוביניצ'ק) או ר' חיים עוזר גרודונסקי מוילנא (הזהות אינה ברורה, יען כי הרוגאצ'ובר סיפר כי ישב עם חיים ועם מאיר בדין תורה. הוא היה נוהג לקרוא לגדולי הדור ואף בדורות הקודמים בשמותיהם הפרטיים). לאחר ששני הצדדים הסכימו לפשרה הוציאו בעלי הדברים מכיסם סכום לא מבוטל כתשלום לחברי בית הדין בעד ימי הישיבות הממושכות כנהוג, אולם שני הדיינים ר' מאיר ור' חיים, סרבו לקבל את המגיע. הרוגאצ'ובר לעומת זאת לקח את כל הכסף ובנוכחותי הדגים איך גרף בידיו את הכסף מעל השלחן ושם בכיסו באמרו: ישנה גמרא מפורשת שיש לקחת והיא: כתוב חרש שוטה וקטן וכו', על שוטה אומרת הגמרא בחגיגה דף ד' "איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו". נשאלת השאלה, אמר רבה של דוינסק, הלא לפי ההגיון הבריא צריך להיות כתוב: המאבד מה שיש לו, ולא מה שנותנים לו. אלא מכאן ראינו מפורשת שאם נותנים ומסרבים לקחת, נקראים שוטה ואין אני — הוסיף הרוגאצ'ובר — רוצה להיות נמנה על חבורה זו...

בהיותי בדוינסק, קבלתי המלצה לקבלת סרטי-פיקט מהגאון האדיר רשכבה"ג וכו' האדמו"ר הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצוק"ל ראש הרבנים בארץ ישראל. ידידי וחברי העילוי מגרודנה הרב יהודה גרשוני שליט"א, שהיה אז תלמיד ישיבת מרכז הרב בירושלים, המליץ עלי בפני מרן ז"ל. כדי לקבל את הסרטיפיקט הייתי זקוק לפרוטקציה במשרד הישראלי (פלסטינא אמט בלע"ז) בריגה. פניתי אל הרוגאצ'ובר ובקשתי ממנו מכתב המלצה. לתמהוני הרב נתקלתי בסי-

שלי", טורים, וכמה ספרי ראשונים. מול מדף הספרים שלו היתה מונחת ערימה גדולה של ספרים שלא השתמש בהם ואף לא עיין בהם. היו אלה ספרי אחרונים וגם ספרים אחרים שנשלחו אליו לבקורת...

אמרות הכנף הפקחיות של הרוגאצ'ובר, היו מרגלא בפני העם, ובמיוחד בעולם הישיבות. התבטאויותיו החריפות כלפי רבים מגדולי התורה בדורו ואף בדורות הקודמים, לא גרמו בדרך כלל למרידות ולגטירת איבה.

עם ת. נ. ביאליק

בשהותי בדוינסק כאמור, הייתי מבאי ביתו של הרוגאצ'ובר מדי יום ביומו במשך שנה. הרוגאצ'ובר סיפר לי על ביקורו של המשורר חיים נחמן ביאליק בדוינסק. המשורר והרוגאצ'ובר קיימו שיחה ביניהם על דא ועל הא (ביקור זה השאיר רושם כביר על המשורר שאמר בשעתו בעתונות, כי מן המוח של הרוגאצ'ובר אפשר להרכיב שני אינשטיינים). הרוגאצ'ובר נתן לת. נ. ביאליק את ספרו "צפנת פענח". המשורר הודה על המתנה ונפרד ממנו. למחרת הביע הרוגאצ'ובר תרעומת בפני בני ביתו על ביאליק על שלקח ספר ולא נתן תמורה עבורו, באמרו: ההלכה היא "דבר תורה מעות קונות"... לא חשוב — הוסיף רבה של דוינסק — כמה שיתן, אבל דברי תורה אינם הפקר... כשנודע הדבר לביאליק מהר אליו התנצל ב"פניו..."

הרוגאצ'ובר שחי חיי דחקות, היה מקפיד מאוד שמביתו לא יטלפנו שיחות חוץ. בעיר דוינסק היה תעריף הטלפון חדשי, בלא הגבלה על מספר השיחות, אולם שיחות חוץ נרשמו וכל שיחה ושיחה חויבה בתשלום. בידי זהוה עובדא: נכנס אליו גבאי בית הכנסת פלגובר — בו התפלל הרוגאצ'ובר — מר ופסי (אביו של הד"ר ופסי מנאשמי משפט הרופאים היהודיים בבית המועצות בתקופת סטאלין) וביקש רשות לטלפן. הרשות ניתנה, אולם הרוגאצ'ובר רמו לי שאת קרב אליו באומרו: "קדינובר (כך קרא לי על שם עירי), אנא תשגיח שופסי לא ישוחח עם ריגה..."

ב"מ (בבא מציעא — ג. ז) ק"ו ע"ב, לכן אני מבקש לכל אחב"י (אחינו בני ישראל — ג. ז.) כי קור הוא פרט גדול מחלק החיים של כל איש כמבואר ב"מ דף ק"ז ע"ב, צינה ובירושלמי שבת ש"ש (שמונה שרצים, שם נאמר: ר' חנינא ושמואל תריהון אמרין תשעין ותשעה מתים בצינה ואחד בידי שמים — ג. ז.) ואקצר. יוסף ראזין רב דפה הנ"ל.

הכמת הרפואה

הרוגאצ'ובר חיווה דעתו לעתים קרובות גם בחכמת הרפואה. הוא שאב ידע זה מתוך בקיאותו המופלגת בתלמוד שם מוזכרות כל מיני מחלות ודרכי ריפויין. קרה ורבה של דוינסק היה זקוק לניתוח דחוף. לאחר שרופאו הפרטי המנתח המפורסם פרופ' מינץ מריגה, בדק אותו וקבע את הדיאגנוזה של המחלה, ניסה הרב יוסף רוזין לחלוק על קביעת הדיאגנוזה של הפרופ' ובנוכח חותו ציטט מן הירושלמי על מהלך מחלתו באומר: רו שלפי הירושלמי צריך הנתוח להיערך במקום אחר ולא במקום שקבע הפרופ'... פרופ' מינץ שזכר גירסא דינקותא, קם ואמר: מובן מאליו שלא אבוא לחלוק על הירושלמי, אלא הצעתי היא שינתח את כבוד הרב הירושלמי ולא אני... וד"ל.

רבנים ותלמידי ישיבות מחו"ל שבקרו בדוינסק היו סרים אל פתח ביתו של הרוגאצ'ובר. היו כאלה ש"פחדו" להיכנס אליו בגפם ויבקשו לל-וותרם ולהציגם בפניו. על מקרה אחד רצוני לספר. ביום שבת אחד נלויתי אל הרב גרונם לנדאו ממצוייני ישיבת קמניץ דליטא וכיום ראש ישיבת הדרום ברחובות. הצגתי אותו בפני הרוגאצ'ובר ולאחר שיחת נימוס ושהיה קלה נפרדתי וחזרתי להיכל הישיבה, כשהרב לנדאו נשאר בביתו של הרב מדוינסק. במוצאי שבת פגשתי את הרב לנדאו שאמר לי כי הרוגאצ'ובר מחפש אותי. נבהלתי קצת, כי הרוגאצ'ובר היה חשדן שמא סוחבים ממנו ספרים (הלא דברים אחרים לא היו לו...) מיד ברעדה באתי אליו. בראותו אותי הסיר משכמו את מעילו החם ושם אותו על כתפי, באומרו: "קוידנובר, תחורף כבר במלוא עוזה ואתה מתהלך בלי מעיל, הא לך את מעילי."

רוב מוחלט מצדו. הרוגאצ'ובר הסביר את סירובו באמרו: אתה יודע קוידנובר משום מה ולמה מכתבי הם יקרי ערך ומתחשבים בהם, מסבה אחת ויחידה, כי אין אני נוהג לתת מכתבי המלצה... אולם תוך כדי דיבור יעץ לי לפנות אל ראש הקהילה שהיה ציוני והוא מצדו יבקש ממנו שיכתוב לפלסטינא אמט, כי הרוגאצ'ובר ממליץ עלי וכך הווה...

המכתב והחתימה

הרוגאצ'ובר לא חת מפני איש ואף לא מפר-נסיו. במו עיני ראיתי את ראש הקהילה שהביא מכתב שעליו צריך להוסיף את חתימתו של הר-וגאצ'ובר. היה זה בעיני צבורי חשוב. הרב לקח את העט והחותמת וחתם באמצע המכתב באמרו: עד כאן אני תמים דעים עם מה שנאמר במכתב ואני חותם. ומכאן ואילך אין זה לרוחי ולפי השקפתי ולא אחתום. לא הועילו ההפצרות של ראש הקהילה והוא לא חתם על היתר...

טרם נמצא הביוגרף של הרוגאצ'ובר שימ-סור לדורות הבאים על גדולתו בתורה ובכל מכמני החכמה ומחשבת ישראל, שכל רו לא אגיס מיניה. פיו הפיק מרגליות ומנה את כל האותיות בתלמוד בבלי, ירושלמי, רמב"ם וכו'. קרה פעם בהיותו משוחח בדברי תורה ומתפלפל בהם שכח לרגע קט את דברי רש"י במקום מסו-יים, מיד רקע ברגלו ואמר: "השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב ב-נפשו" (אבות פרק ג'). אולם כהרף עין נזכר והמשיך לצטט אותיות הרש"י.

גם בחייו הפרטיים היה חי את התורה. בדוינסק היה נהוג לאסוף פעמיים בשנה כסף עבור עניי העיר. היה זה לקראת חג הפסח במג-בית "מעוה חסין" ובהתחלת החורף להשגת עצים להסיק בתי עניים. הקהילה היהודית בקשה מהרוגאצ'ובר שיפנה בכרוז לצבור הרחב לתרום כסף למגבית קנית עצים כדי להקל על סבלם של עניי העיר מן הקור העז ששרר בעיר. הר-וגאצ'ובר נענה לפניה ופרסם את הכרוז הבא וז"ל:

"כסלו תרצ"ד דוינסק.

באשר כבר התחיל עת החורף וכל התנאים

משנאו אל עד שלמה

טראגדיות של אישים מן המקרא

מ. ז. סולה

שמואל

(שמואל א, ח ז). אך גם לעם גימוק משלו: "הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים" (שם, שם, ה). הקב"ה מצווה על שמואל להיכנע לדרישת העם ולבחור לו מלך. עליו אפוא לפעול למרות רצונו, והתוצאה מבחינתו, היא טראגית. המלך נבחר "מקטני שבטי ישראל", משבט בנימין וממשפחה צעירה מכל משפחות השבט, לפי עדות הנבחר עצמו, שאל, שהיה איש ענו ונחבא אל הכלים. אך העליה הפתאומית והבלתי צפויה, שינתה את אישיותו ואת תכונותיו הנפ- שיות. בתחילת מלכותו מצליח המלך, אך שמואל עומד מן הצד ומתבונן בהתפתחויות מרחוק. גם

שמואל הוא, כידוע, המנהיג האחרון בתקופת השופטים. הוא נביא וגם בעל סמכות של כהן, המשרת בקודש ומעלה קרבנות. סמכות כוללת זו של המנהיג נפגעה, בעת שהעם פנה אליו בבקשה לבחור לו מלך שינהל את מלחמותיו ויעמוד בראש העם גם בימי שלום. שמואל הצ- טער על הגבלת סמכותו, שהיתה צפויה עם בחי- רת המלך, אך בפנייתו אל העם הוא מנמק את מורת רוחו בנימוקים סוציאליים שעלולים להת- רחש עם שנוי המשטר. הקב"ה, לעומת זאת, רואה במשאלה זו פגם מבחינת האמונה הדתית: "לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם"

בות דף ע"ה". ותו לא. ושם נאמר על הפסוק "לציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליה" (תהלים פ"ז). א"ר מיאמשא בר בריה דריב"ל אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה, ורש"י במקום מוסיף: ואחד המצפה לר- אותה יקרא מבניה...

נוסף לגדלותו בתורה היה הרוגאצובר צדיק וחסיד יסוד עולם. היו דברים שהקפיד עליהם בחומרת יתר. הוא היה נזהר שלא להסתכל בפני אישה, ואפילו היא פנויה. אף בלכתו לבית הכנ- סת פלנובר, הלך בשולי הדרך ולא על המדרכה, שמא יפגוש באישה ובעל כרחו יאלץ להסתכל בה. כן היה נזהר שלא לשוחח עם צעירים בדברי תורה הדנים בנושאים שבינו לבניה. צעיר שהיה נכנס אליו וחפץ לבוא בשיחת דברי תורה, על נושאים הנ"ל, נשאל מיד אם הוא נשוי או שריי בלא אישה. תשובת המשיב הכריעה גורל ה- שיחה של גדול ישראל, בעל הפנים המזהירים, כוהר פני מלאך אלקים, שתלתלים ארוכים ירדו על פי מדותיו.

אין לי דמים לקנות לך מעיל חדש, אבל באין ברירה גם זה יהיה טוב". לא יכולתי לסרב כי אין מסרבין לגדול, והייתי מוכרח לקחתו, ועד היום הזה הוא שמור אצלי למזכרת...

צדיק וחסיד

ספר לי הרב שילה רפאל, רבה של קרית משה בירושלים ונכדו של הרב יהודה לייב פישמן (מימון) ז"ל, ספור מעניין המצביע גם הוא על גדלותו ותפיסתו המהירה של הרוגאצובר. היה זה בימי שלטון הטורקים בארץ ישראל, כש- כל יהודי שלא נולד בארץ ישראל היה צפוי לגירוש מן הארץ. נמצאו רבים ילידי חו"ל שנש- בעו כי נולדו בארץ ישראל וזה סיפק את הטור- קים. רבני ארץ ישראל התלבטו בשאלה הלכתית האם מותר להישבע שבועת שקר. הרב י. ל. פישמן והרב אבא ציטרון רבה של פתח תקוה, שהיה חתנו של הרוגאצובר, פנו אל רבה של דוינסק הרב יוסף רוזין. בתשובה שנתקבלה ממנו היה כתוב רק: "בודאי מותר. עיין כתו-

הן צריך היה להיות מרוצה מכשלונו זה ולהחזיר את שלטון השופטים לקדמותו. אולם נראה שהיה כבר זקן מדי ולא יכול היה להחזיר את גלגלי ההיסטוריה לאחור. נוסף לכך, לא יכול היה לפעול, כנביא, אלא על-פי צו מגבוה ואחר כש-לונן של שאול היה עליו לחפש, לפי מצות ה', מועמד אחר כמלך, ואת המלוכה כשלעצמה כבר לא יכול היה לבטל.

שאול

על בחירתו של שאול כמלך, מוסר לנו הכתוב שלוש נוסחאות שונות, ללא קשר הדדי. פעם בפגישתו המקרית, כביכול, עם שמואל הרואה, כשהוא מבקש את האתונות שאבדו לאביו קיש. באותה הזדמנות מוסר לו שמואל את סוד בחירתו למלך על ישראל. שאול הופתע לא מעט מן הבשורה ומבקש משמואל ברוב ענותנותו פשר לדבר. שמואל אינו יכול לענות לו, ומנבא לו תחת זאת את אשר ימצאנו בדרך חזרה לבית אביו. בפעם השנייה נבחר שאול למלך בגורל. הוא נמצא נחבא אל הכלים, ובפעם השלישית נמסר על שאול הבא מן הבקר לעמוד בראש המערכה.

אנשי האופוזיציה אינם מרוצים מן הבחירה. שאול עודנו אישיות בלתי מוכרת, מקטן שבטי ישראל ולא ממשפחה מיוחסת ביותר. אולם כבר בראשית ממלכתו, מתעלם שאול ממתנגדיו ונותן למאורעות להתרחש בלי התערבות מצדו. לאחר הצלחתו במערכה הראשונה, מבקשים אנשי שלו-מו של שאול להתנקם באנשי האופוזיציה ולחסל את מתנגדיו. אך שאול ברוב אדיבותו דוחה את בקשת תומכיו, כדי שלא להעיב על הנצחון על ידי נקמה במתנגדיו לשעבר. אדיבותו זו של שאול לא האריכה ימים. אדרבא, היא הפכה לאכזריות קשה. לא רק שהיה מסוגל להתנקם במתנגדיו, אלא גם בעוזריהם, לשחוט שמונים וחמשה כהני ה' ולהחריב עיר כהנים שלמה, בשל חמיכתה, בשוגג במתחרו, בדוד.

נקמה בכהנים

יתכן שמתחת לסף התודעה תרה לשאול כש-לונן הראשון, שהכשילו שמואל בענין הכהונה.

לאחר הבחירה וגם לאחר שהמלך הצליח במל-חמה, הוא אינו נמנע מלהזכיר את חטא העם, שביקש להמליך עליו מלך. כך הוא מעורר חשד לגבי כוונותיו הכנות של הרואה הזקן ונדמה ש-הוא מחכה להזדמנות להסתייג מן המלך.

היחסים עם שאול

הזדמנות זו לא איחרה לבוא. הפלשתים נאספו ברכב ובפרשים ללחום בישראל. העם מתחבא במערות ובסלעים מפני האויב האכזרי. לפי המג-הג, יש להקריב קרבן לפני הקרב, כדי להצליח במערכה. הסמכות לכך נתונה עדיין בידי שמואל. אך שמואל אינו בא במועד שנקבע והעם מתחיל לעזוב את שאול ולהתפור. ברוב מצוקתו לא היתה לשאול ברירה, אלא להקריב את הקרבן בעצמו ולא לעכב את המערכה. ברגע זה מופיע לפתע שמואל. שאול מברכו, אך שמואל מתנפל עליו בטענות קשות, על אשר חרג מסמכותו בהקריבו את הקרבן. לשוא מצטדק שאול ומספר מה הגיעו לכך. שמואל מבשר לו שממלכתו לא תקום ותינתן לאחר, שיציית למצוות ה'.

אך לא די בזה. בהזדמנות אחרת, שוב בענין מלחמה, והפעם עם עמלק, כשניתן לשאול הצו להתרימו, השאיר שאול מתוך חמלה את המלך בחיים וגם שמר ממיטב הצאן והבקר. גם בפגישה זו עם שמואל מברכו שאול באדיבות רבה ואומר, שהעם חמל על מיטב הצאן והבקר "למען זבח לה' אלהיך" (שם, טו, טז). אך כל זה ללא תועלת. שמואל דוחה את שאול בשתי ידי ומסרב לשמוע עליו עוד, כי הפר את מצוות ה'.

טרגדיה זו של שאול קשורה בטרגדיה של שמואל. הכתוב מעיד על שמואל, שהיה מתאבל על שאול, כלומר, שהצטער על קצה הטראגי של המלוכה לעת זקנתו ועל שהמלך לא הלך בדרך המסורת.

אך שמואל, הנרגז בחייו, לא מצא מנוחה גם אחר מותו. לפי דרישת שאול במצוקתו, ובעזרת מכשפת, מעלים את שמואל המת מקברו כדי שיחשוף את גורלו של שאול. שמואל מנבא לשאול את סופו המר במערכה עם הפלשתים.

: לכאורה יש מקום לשאול, מדוע הצטער שמואל על כשלונו המלוכה, לה התנגד כבר מלכתחילה.

שאל נטל לעצמו, בלא רשות, את סמכות הכתר-נה והעלה קרבן לפני המערכה, ושמאל גזף בו על כך. כבר אז בישר לו שמאל שממלכתו לא תאריך ימים. בשורה זו כירסמה את לבו כל ימי חייו. עתה באה ההודמנות לנקמה בכהני ה' ושאל מנצלה באכזריות רבה. נראה ששאל היה כבר חולה נפש ואכזריותו קשורה במחלתו ובחולשת נפשו. מדי פעם תוקפת אותו מרה שחורה והגזרה מלמעלה על קץ המלוכה, לא נתנה לו מרגוע. הוא חתר למצוא את המועמד החדש וכל אדם מוצלח בסביבתו, היה חשוד בעיניו. כשהופיע מתחרה זה בדמותו של דוד, התנכל לו בכל מיני תחבולות וביקש לחסלו בעוד מועד, בטרם יהיה מסוכן מדי. אך גם בזה לא הצליח. כשלונו מגביר את מרת נפשו, הוא מדוכא ומחפש הקלה במעשה אכזריות ונקמה. הוא חושד גם בבני משפחתו ויש לחשד זה על מה לסמוך. בנו ובתו יהונתן ומיכל רואים בדוד, את המועמד למלוכה בעתיד והם מתקשרים עם דוד בבית ידידות. קשר זה זורה מלח נוסף על פצעי שאל. הוא נעשה חסר אונים בבדידותו ורואה במו עיניו, כיצד נשמטת המלוכה מידיו. אולם המלך החולני, המטורף למחצה, חייב עדיין לנהל מלחמות באויבי ישראל מבחוץ. אך גם בתחום זה עומד לו דוד בדרכו וגוול את ההצלחה. המלך מחליט אפוא להמית את דוד בכל מקום שימצאו ויהי מה. דוד בורח ומסתתר מחוץ לגבולות הארץ. הפלשתים מציקים שוב ושוב לישראל ומתקרר הקרב המכריע. המלך המיואש, בראותו שאין בכוחו להתגבר על מצור קתו בדרכים רגילות, פונה לאמצעי יוצא דופן, שהוא עצמו אסרו על ידי צו המלך. הוא פונה אל מכשפה שתשיא עצה משמאל המת, שהתחיל להציק לו עוד בחייו ובשרו לראשונה על קץ ממלכתו. אך הלו מודיע לו את אשר לא רצה לדעת, את קצו המר, בפילתו במערכה. כך מסתיימת הטרגדיה הנוראה והמועזת שפקדה את המלוכה הראשונה בישראל.

דוד

עוד טרם שקעה שמשו של שאל, עלה כוכבו של דוד. ההשגחה מאירה לו פנים. משחר ימיו הוא

מצליח בחכמה ובגבורה. מתנגדיו ויריביו נעלמים בזה אחר זה, כאילו בלי התערבותו. הוא רוכש אהדה והערצה בשכבות שונות של העם. לאט ובבטחון הוא מגיע לכס המלוכה, מקודם על שבטו ואחר כך על כל בית ישראל. הוא מנהל מלחמות רבות, כובש שטחים, מרחיב את גבולות ארצו ומבצר את המלוכה. אולם גם את דוד פוקדת טרגדיה, ביחוד לעת זקנתו.

ידידתו מתחילה בהסתבכות עם אשת-איש, שכנתו, שאת בעלה אוריה החתי, הוא שולח בחשאי לשדה הקטל. אחר נפילת הבעל, לוקח אותה דוד לביתו כאשתו. הדבר נודע לנתן ה-נביא המוכיח את דוד על הדבר ומגבא לו טרגדיות משפחתיות בקרב צאצאיו. נבואה זו מתקיימת והפורענויות מתחילות לפקד את בית דוד בזה אחר. בנו אמנון, מתאהב בתמר, אחות אחיו אבשלום, ומטמא אותה. אבשלום מתנקם באמנון והורגו. אבשלום בורח מן הבית מחמת אביו. דוד מצטער על בנו ובהשתדלות שר צבאו הוא מוחזר לחיק משפחתו. אך אבשלום מתכנן מרד באביו, בתקוה לרשת את המלוכה עוד בחייו. דוד נאלץ לברוח מפני בנו ובדרך בריחתו מסירים אחדים ממתנגדיו את המססה מעל פרצו-פיהם ומציקים לדוד בקללות ופגיעות אחרות. המרד נכשל ואבשלום נהרג. המקרה מועזע את דוד עד עומק נפשו. דוד מקונן קינות, מתאבל ומבכה את בנו. כאן הגיעה הטרגדיה לשיאה. דוד נשבר ורק בקושי הוא יכול להתאושש, לאחר התערבות שר צבאו. אולם גם בין שריו הוא רואה מריבות וחיכוכים תמידים. דם לרוב נשפך בבית דוד. אהבתו לאשת אוריה, עוברת לבנה שלמה, ודוד בוחר בו להיות יורשו על כס המלך-כהן. אך גם זה לא עובר חלק ובלי שפיכת דמים. אחד מבניו, אדוניהו, רוצה להבטיח לעצמו את הירושה בעוד דוד בחיים ולהעמיד את העם בפני עובדה מוגמרת. המזימה סוכלה ודוד מקיים עתה את אשר הבטיח לאם שלמה ומכתירו למלך על ישראל בערוב ימיו. אך דוד אינו יכול להסתלק מן העולם, מבלי לצוות על בנו שלמה לגקום את נקמת דם אויביו שהציקו לו בברחו מפני אבשלום ולעשות חסד עם הבאים לעזרתו.

(סוף בעמ' 22)

פיוט לט"ו בשבט

א.מ. הברמן

ועל הצמיחה, והנא סיום ה"קרובה" ומשלים אותה, שכן אחריו באה ההשלמה: ב[ורח] עושה הש[לום], הברכה המסיימת תפילת שמונה עשרה לפי נוסח ארץ-ישראל.

המקובלים התקינו "תיקון" מיוחד לאותו יום ע"פ ספר "חמדת ימים", והוא נדפס בשלושים מהדורות בוויניציאה, שאלוניקי, ליורנו, אמש-טרדם, אלג'יר, בגדד וירושלים. ספר זה מכיל פרקים מיחזקאל, משהלים, מדברי חז"ל ודברים מן הזוהר. ר' חיים ויטאל הנהיג לאכול באותו יום שלוש מנינים מפירות האילן. ואף ניתן טעם לאכילת פירות באותו יום, והוא "לתיקון חטא אדם הראשון אשר חטא בפירות האילן". בארץ-ישראל קיבל החג בימינו פנים חדשות: הנוער חוגג בו חג הנטיעות בשירה ובזמרה.

כעת מצאתי בכתב-יד שוקן סי' 54 פיוט לט"ו בשבט מאת יעקב בר ראובן אבן-צור, הפייטן הפורה ביותר במאה השמונה עשרה. הוא נולד בפאס בשנת תל"ג—1673 ושימש ברבנות ב-מכנאס ובתיטואן ומת בשנת תקי"ב—1752, השווה "נר המערב" לר' יעקב משה טולידאנו, ירושלים תרע"א עמ' 140—143; "אוצר השירה והפיוט" לישראל דוידסון כרך ד' עמ' 411—412. הפיוט שלפנינו הוא בן שבע מחזרות וחתום בו: אני יעקב, בראשו רשום הלחן: גו[עם] 'אשיר עוזר', והוא פיוטו של דוד אבן חסין, דוידסון סי' 7966. לשון הפיוט קלה ואין צורך בביאורים.

עוד בימי קדם נחשב חודש שבט לחודש של נטיעה ונביטה. לפי "לוח גזר" שייך שבט ל"ירחו לקש", היינו חדשי המלקוש.

בחדש זה חל ראש השנה לאילן, והוא חל לפי בית שמאי באחד בשבט, ולפי בית הלל בחמישה עשר בו, וההלכה היא כבית הלל (מסכת ראש השנה פרק א' משנה א'). ר' אלעזר בשם ר' אושעיה נתן טעם לראש השנה בעונה זו, כיוון ש"יצאו רוב גשמי השנה" ומתחילה הנביטה, ולכן הוא מכריע בעניין מעשר פירות האילן. ט"ו בשבט לא היה חג דתי, אבל תמיד נהגו בו אנשים מעין חול-המועד. לא התענו בו ולא אמרו בו תפילת "תחנון", והשתדלו לברך ולא-כול בו משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ-ישראל. בחוץ לארץ היה נקרא "חמישה עשר" סתם, בלי התוספת "בשבט".

ב"גניזה" נמצאים הרבה פיוטים לחגים ולמזמרים ולכל עת מצוא, ופלא הוא שבין כל הפיוטים שנמצאו עד עכשיו בעליה ובקטעיה, לא נמצאו אלא שתי "קרובות" (פיוטים לתפילת שמונה עשרה) שגילה חוקר הפיוט הקדום מנחם זולאי ז"ל ופירסמן במאסף "ארץ ישראל ד", ירושלים תשט"ז עמ' 138—142, והן של ר' יהודה הלוי בירבי הלל. לדעתו של זולאי הוא מפייטני ארץ-ישראל וחי במאה ה-10—11 בערך. אני פירסמתי ב"מחנים" חוברת נ"ג פיוט אלפביתי, אימנת שנים עשר מזלות" מאותו כתב-יד, וזולאי פיקפק אם הוא מאותו פייטן. עניינו של אותו פיוט הוא על המזלות הממונים על הנביטה

אֲשִׁיר שִׁירָה לְשׁוֹכֵן עֲרֵבוֹת / תוֹךְ עִם קְדוֹשׁ עֲדַת מִי-מִנֶּה
יּוֹם רֵאשׁוֹן לְכָל פְּרֵי תְנוּבוֹת / רֵאשׁ שָׁנַת לְאִילָנוֹת נִמְנָה
יַעֲנֵנוּ בְגֶשֶׁם נְדִבוֹת / עֵינֵי הַפֶּל אֵלָיו תִּשְׁעִינָה
אֶל עֲלִיּוֹן יִטִּיב אַחֲרֵית שָׁנָה / וְיִסְלַח פֶּשְׁעֵים חֲדוֹנוֹת.

שְׁמָחוּ יְדִידִים בְּיוֹם רֵאשׁ שָׁנָה / קָבַע בֵּית הַלֵּל לְאִילָנוֹת

נִדְיָכִי עִם קוֹדֶשׁ יֵאָתִיו / לְשִׁמּוֹר מִצְוֹת אֵל חֵי כְּאִישׁוֹן
שׁוּבוּ חֵישׁ אִם תִּבְעִיּוֹן בְּעִי / לְתִקֵּן חֲטָא אָדָם הָרָאשׁוֹן
אִזּוּ יִכְלוּ וְהָיוּ כָּלָא הָיוּ / וְאַנְחוֹת מִמֶּה יִנוּסוֹן
אִזּוּ קִרְבַּת אֱלֹהִים יִחַפְּצוֹן / בְּשִׁיר לְמִנְצַח בְּנֵינֹת: שִׁמְחוּ...

יְדִידִים וְגַם יִרְאֵי שָׁמַיִם / הֵן קָבְעוּ בְּרוּחַ נְבוּאָה
בְּחַג הֵן נִידוּנִים עַל הַמַּיִם / בְּנִיסָן נִידוּנִים עַל תְּבוּאָה
בְּשֶׁבֶט עַל אֵילָן שְׁתוּל עַל מַיִם / אֱלֹל עַל יוֹבֵל וְשִׁמְיָה בָּאָה
בְּלֵב וְשֶׁכֶר וְרוּחַ נִכְאָה / נִצְתִיר לְאֵל מְקַשֵּׁיב תַּחֲנוּנוֹת: שִׁמְחוּ...

יַחַד יִשְׂרָאֵל שִׁישׁוּ וְנִילִד / לְפָנַי אֵל הַמְּשַׁפֵּיעַ טוֹבוֹ
קִרְאוּ בְּשִׁמּוֹ וְגַם הִתְהַלְלוּ / בְּשֶׁבֶט בְּחַמְיָה עֶשֶׂר בּוֹ
שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ רַעִים וְאִכְלוּ / אִישׁ כְּפִי עֶרְכוּ וּמָצְבוֹ
אֵל יִשְׁלַח וַאֲל כִּי בּוֹשֵׁשׁ רָכְבוֹ / יִקֵּים נְבוּאָת נְאֻמָּנוֹת: שִׁמְחוּ...

עֲלִיּוֹן אֵל אֲדִיר יוֹצֵר יְצוּרִים / יִשְׁמֹר כְּאִישׁוֹן עִם עֲמוּסִים
בְּרַף חֲסִים וְתַמְרִים וְשִׁעוּרִים / גִּפְּסָן וְתַאנִּים וְעַדְשִׁים
רְמוּנִים הֵגַם פּוֹלִים הַמְּצָרִים / וְשִׁעוּעִין חֲרוּב וְאֻגִּים
תַּפּוּחַ אֲתָרוֹג כָּל פְּרוֹת חֲמוּצִים / אֵל חֵי רַב תְּבוּנוֹת: שִׁמְחוּ...

קוֹל דּוֹדֵי נָה דּוֹלַג עַל הָרִים / אֲשֶׁרִי הַמְּחַכֶּה וַיִּגַּע
לְרֵאוֹת בְּבִנְיָן מְקַדֵּשׁ הַדְּרִים / מַעֲשֵׂה יָד אֵל הַמוֹשִׁיעַ
וַיִּקְבּוֹץ כָּל גִּלְדוֹת נְפוֹזִים / הִדְר גְּבוּרוֹתָיו יִשְׁמִיעַ
אִזּוּ בְּנִמְרוֹת לְאֵל נָרִיעַ / טַף נָשִׁים וְתִקֵּן וְקִנְיָנוֹת: שִׁמְחוּ...

בְּרַף תְּבַרְךָ עֲדָה הַדּוֹרָה / כָּל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי מַלְכִים
וְהַחֲזוֹר לְאַשָּׁה הַעֲטָרָה / וְתֵן מַמְשָׁלָה לְנִסִּיכִים
וְכִהְנִים בְּדָבִיר וְעוֹרָה / יִקְרִיבוּ עוֹלוֹת גַּם נִסִּיכִים
אִזּוּ לְשִׁמְךָ כּוֹרְעִים וּבוֹרְכִים / יִשִּׁירוּ לְאֵל דֵּר בְּמַעֲנוֹת: שִׁמְחוּ...

ט"ו בשבט שמואל הכהן וינגרטן

כנוזים וגם ספרדים עטה את היום הזה במעטה של קדושת ארץ-ישראל, כיום מבשר את גאולת ישראל.

באמצע שבט "והואיל ויצאו רוב גשמי השנה" (ראש השנה י"ד ע"א) "ועלה השרף באילנות וגמצאים הפירות חונטים מעתה" (רש"י שם) הטבע חותר לקראת האביב, האילנות מתנערים מהשלכת, באה עונת החניטה, ואחריה הנביטה, הנצנים נראים וגם הפריחה מתקדמת גם "האדם עץ השדה" מתחיל להתנער מתרדמתו. לבו מת-מלא געגועי-גאולה וצמאון-פדות חודר לנפשו. מתוך התעוררות זאת, חושב הוא גם על מעמדו במדינה ובתפוצות, ומתפרצת מתוכו השאלה ה-טרדנית: מתי יהיה קץ הפלאים הזה? חיפשו ומצאו שחז"ל עצמם קבעו את הומן. הם הם שנתנו את הסימן והאות. הם שגילו לנו בדברים מפורשים (סנהדרין צ"ח ע"א) "אין לך קץ מגולה מזה: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (יחז' לו ח). אם האילנות חונטים, מלבבלים, מוציאים ענ-פים חדשים ועושים פרי בשביל עם ישראל, סימן הוא לגאולה, הוא הקץ המגולה. זה תוכנו של ט"ו בשבט. אין לך קץ מגולה מזה. הבה נחכה לו.

חגי ישראל מקרא קודש הם לזכר יציאת מצרים. גם ראש השנה ואף יום הכפור שניתן למחילה ולסליחה, "מקרא קודש וזכר ליציאת מצרים".

הזכרון ליציאת מצרים מעלה בנו לא רק זכרו-נות העבר, יציאתנו משעבוד לגאולה ומעבדות לחירות, אלא כנבואת הנביא מיכה, "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", גם טיפח בנו תקוה לעתיד ושאיפה לגאולה.

גם ט"ו בשבט, כראש השנה לאילנות שעיקר דינו הוא לדין מעשרות, שאין מעשרין מפירות שחנטו מלפני ט"ו בשבט על פירות שחנטו אחריו, פשט בעיני העם להרבה יותר מהדין, הוא נעשה לחג ממנו שואבים עדוד לגאולה ופדות. בשולחן ערוך תוקצו לט"ו בשבט בסך הכל שני סעיפים ואף הם בדרך אגב. האחד, בהלכות תחנון (או"ח קל"א ס"ו): "נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב ולא בט"ו בשבט", והשני בהלכות תענית (או"ח תקע"ב ס"ג): "שאם הצבור בקשו לגזור תענית בה"ב ופגעה התענית בט"ו בשבט, התענית נדחת לשבת הבאה וכו'". מנהג אכילת פירות בט"ו בשבט נזכר גם הוא אגב תחנון: "ונוהגין האשכנזים להרבות במיני פירות של אילנות" (או"ח קל"א מג"א ס"ק ט"ז). אך המון בית ישראל בתפוצות ישראל גם אש-

לשבת זכור

"ויבא עמלק וילחם עם ישראל" (יו, ח). זהו שכתוב: "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי — ויבא רגז" (איוב ג, כו). "לא שלותי" — מבבל, "ולא שקטתי" — ממדי, "ולא נחתי" — מיון, "ויבא רגז" — מאדום. דבר אחר: "לא שלותי" — מגזרה הראשונה, שטר פרעה עלי, שנאמר: "וימררו את חייהם" (א, יד) והעמיד לי הקב"ה גואל, זו מרים, על שם המרור. "ולא שקטתי" — מגזרה שניה: "אם בן הוא וחמתו אותו" (א, טז) והעמיד לי הקב"ה גואל, זה אהרן, על שם ההריון. "ולא נחתי" — מגזרה שלישית, שטר ואמר: "כל הבן הילוד היארה תשליכוהו" (א, כב) והעמיד לי הקב"ה גואל, זה משה, על שם המים, שנאמר: "כי מן המים משיתיהו" (ב, י). "ויבא רגז" — זה עמלק, שנאמר: "ויבא עמלק".

✱

"ומטה האלהים בידו" (יו, ט) — אמר לו: מטה זה בידו, שאמר האלהים: מטה זה יהיה בידך לעולם, דבר אחר: "ומטה האלהים בידו" — כשעשה בו אהרן נסים, נקרא על שמו, שנאמר: "מטה אהרן" (א, יב) ובזמן שעשיתי אני בו נסים, נקרא על שמי, ועכשיו שהקב"ה עושה בו נסים, נקרא על שמו, שנאמר: "ומטה האלהים".

(מדרש רבה, פרשה כו)

ויהי בימי אחשורוש

שמואל פתח: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם, להפך בריתי אתם, כי אני ה' אלהיהם" (ויקרא כו). לא מאסתים — בבבל, ולא געלתים — במדין לכלותם — ביוון; להפך בריתי אתם — במלכות הרשעה; כי אני ה' אלהיהם — לעתיד לבוא. תני ר' חייא: לא מאסתים — בימי אספסיאנוס, ולא געלתים — בימי טרקווינוס, לכלותם — בימי המן, להפך בריתי אתם — בימי רומיים; כי אני ה' אלהיהם — בימי גוג ומגוג.

✱

ר' ברכיה פתח: "מי פעל ועשה קורא הדורות מראש" (ישעי' מא) מתחילת ברייתו של עולם, התקין הקב"ה לכל אחד ואחד מה שראוי לו. אדם — ראש ליצורים; קין — ראש לחורגים; הבל — ראש לנחרגים; נח — ראש לנמלטים; אברהם — ראש למולים; יצחק — ראש לנעקדים; יעקב — ראש לתמימים; יהודה — ראש לשבטים; יוסף — ראש לחסידים; אהרן — ראש לכהנים; משה — ראש לנביאים; יהושע — ראש לכובשים; עתניאל — ראש למחלקים; שמואל — למושחים; שאול — לנמשחים; דוד — ראש למנגנים; שלמה — ראש לבונים; נבוכדנצר — ראש למחריבים; אחשורוש — ראש למוכרים; המן — ראש לקונים. וכיון שראו הכל כן, התחילו צווחין וי' ויהי בימי אחשורוש.

✱

כל מקום שנאמר "ויהי בימי", אינו אלא צרה.

✱

ר' עקיבא היה יושב דורש ונתנמנמו התלמידים. בעא לערערה יתהון (בקש להעיר אותם), אמר: מה זכתה אסתר למלוך על קב"ז מדינה? אלא כך אמר הקב"ה: תבא אסתר, בתה של שרה שחייתה קכ"ז שנה ותמלוך על קב"ז מדינה.

✱

"ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים". מה ראה ממוכן לקפוץ בעצה תחילה? מכאן שהדיוט קופץ בראש.

✱

"איש יהודי היה בשושן הבירה". איש — מלמד שהיה מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו, דכתיב "והאיש משה ענו מאד" (במדבר יב). מה משה עמד בפרץ, דכתיב "ויאמר להשמידם" (תחי' ק), לולא משה בחירו עמד בפרץ וכו', אף מרדכי, דכתיב "דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו". מה משה למד תורה לישראל, דכתיב "ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים" (דבר' ד), אף מרדכי כן, דכתיב "דברי שלום ואמת", וכתוב "אמת קנה ולא תמכור" (משלי כג).

✱

"ושמו מרדכי". הרשעים קודמין לשמן. "נבל שמו" (ש"א כה); "שבע בן בכרי שמו" (ש"ב כ). אבל הצדיקים שמם קודם להם. "ושמו מנוח" (שופ' יג); "ושמו קיש" (ש"א ט); "ושמו שאול" (שם); "ושמו אלקנה" (שם א); "ושמו בועז" (רות ב); "ושמו מרדכי". לפי שדומין לבוראן, דכתיב "ושמי ה' לא נודעתי להם" (שמות ו).

✱

"יהודי" — למה נקרא שמו יהודי והלא ימיני הוא? לפי שיחד שמו של הקב"ה כנגד כל באי עולם, הדא הוא דכתיב: "לא יכרע ולא ישתחוה" וכי קנתרן היה ועובר על גזירת המלך? אלא כשצוה אחשורוש להשתחוות להמן וחקק עבודה זרה על לבו ונתכוון כדי שישתחוו לעבודה זרה. וכשהיה

רואה המן שאין מרדכי משתחוה לו, נתמלא חמה. ומרדכי אומר לו: יש אדון המתנאה על כל גאים ואיך אני מניחו ואשתחוה לעבודה זרה? ולמי שייחד שמו של הקב"ה, נקרא יהודי, לומר יהודי יחידי. (דרש יהודי כמו יחידי, בחילוף ח"ת בה"א). ויש אומרים שהיה שקול כאברהם בדורו. מה אברהם אבינו מסר את עצמו לתוך כבשן האש והחזיר והכיר לבריות גדולתו של הקב"ה, הדא הוא דכתיב: "ואת הנפש אשר עשו בחרן" (ברא' יב). אף מרדכי, בימיו הכירו הבריות גדולתו של הקב"ה, הדא הוא דכתיב: "ורבים מעמי הארץ מתייחדים". ויחד שמו של הקב"ה וקדשו. לפיכך נקרא יהודי, דכתיב "איש יהודי", אל תקרא יהודי, אלא יחידי.

✱

"אחר הדברים האלה גידל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא וכו'". זהו שאמר הכתוב "כי רשעים יאבדו ואויבי ה' כיקר כרים" (תהי' לו), שאין מפטמין אותו לטובתו, אלא לטבחה. כך המן הרשע, לא נתגדל אלא למפלתו. משל לאדם שהיתה לו סייחה וחמורה וחזירה והיה נותן לחזירה בלא מידה, לחמורה ולסייחה במידה. אמרה סייחה לחמורה: מה שוטה זה עושה? אנו שאנו עושין מלאכתו של בעל הבית, נותן לנו במידה ולחזירה שהיא בטלה, שלא במידה. אמרה לה: תבוא השעה ואת רואה במפלתה, שאין מאכילין אותה יותר לכבודה, אלא לרעתה. כיון שבא קלנדס (חג לע"ז) מיד נטלו לחזירה ונחרוה. התחילו נותנין שעורים לפני בתה של חמורה והיתה מנשבת בהן ולא אכלה. אמרה לה אממה: בתי, לא המאכל גורם, אלא הבטלה גורמת. כך, לפי שכתוב "וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו", לפיכך "ויתלו את המן".

✱

"אחר הדברים האלה", אמר ר' לוי זהו שאמר הכתוב: "בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און" (תהי' צב). מה כתיב בסוף קרא? "להישמדם עדי עד" — לא נתגדל המן אלא לרעתו. ולמה גדלו? משל לגוליר (אדם חלש ושפל) שקלל בנו של מלך. אמר המלך: אם אני חורגו, הכל אומרים: גוליר הרג עשה אותו טרוכונס (שר חשוב) ואחר כך עשה אותו הגמון ואחר כך התיז את ראשו. כך אמר הקב"ה: אילו נהרג המן כשיד ויעץ לאחשוורוש לבטל בניין בית המקדש, לא היה מי יודעו. אלא יתגדל ואחר כך יתלה. לפיכך "וישם את כסאו מעל כל השרים" ואחר כך "ויתלו את המן".

✱

"ויהי באמרם אליו יום יום" ר' יוחנן בשם ר' בנימין בר ר' לוי: בניה של רחל, ניסן שווה וגדולתן שווה. ניסן שווה — הדא הוא דכתיב "ויהי כדברה אל יוסף יום יום" (ברא' לט) וכאן כתיב "ויהי באמרם אליו יום יום ולא שמע אליהם" ולחלן כתיב "ולא שמע אליה לשכב אצלה". וגדולתן שווה — הדא הוא דכתיב "ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף וילבש אותו בגדי שש" וכאן כתיב "ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי". לחלן כתיב "וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך" (ברא') וכאן כתיב "ונתון הלבוש והסוס וקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו".

✱

ולאחר שעשה העץ, הלך [המן] אצל מרדכי ומצאו שהיה יושב בבית המדרש והתינוקות יושבים לפניו ושקים במתניהם ועוסקים בתורה והיו צועקים ובוכים. ומנה אותם ומצא שם שנים ועשרים אלף תינוקות. חשילן עליהם שלשלאות של ברזל, הפקיד עליהם שומרים ואמר: למחר אהרגו אלו התינוקות תחילה ואחר כך אתה את מרדכי. והיו אמותיהם מביאות להם לחם ומים ואמרות להם: בנינו, אכלו ושתו קודם שתמותו למחר ואל תמותו ברעב. מיד היו מניחין ידיהם על ספריהם ונשבעים "בחיי מרדכי רבנו לא נאכל ולא נשתה, אלא מתוך תעניתנו נמות". געו כולם בבכיה, עד שעלתה שועתם למרום ושמע הקב"ה קול בכייתם כבשתי שעות בלילה. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ועמד מכסא דין וישב בכסא רחמים ואמר: מה קול גדול הזה שאני שומע כגדיים וטלאים? ועמד משה רבנו לפני הקב"ה ואמר: רבש"ע, לא גדיים ולא טלאים הם, אלא קטני עמך. הם שרויים בתענית היום ג' ימים וג' לילות ולמחר רוצה האויב לשחטם כגדיים וטלאים. באותה שעה נטל הקב"ה אותן אגרות שגור עליהם, שהיו תחומות בחותם של טיט וקרעם והפיל על אחשוורוש בהלה באותו לילה; הדא הוא דכתיב "בלילה ההוא וגו'".

(מדרש מגילת אסתר)

הדלקת נרות ע"י בנות

עובדיה יוסף

שאם לא היו עומדים אצלו בשעה שבירך על הבדיקה, אינם רשאים לברך בפני עצמם, שכיון שבירך בעל הבית על הבדיקה, והיא מצוה אחת כוללת לכל חדרי הבית, לכן אין לברך פעמים, שהיא ברכה שאינה צריכה. וכן הסכימו האליה רבה והמקור חיים והחיי אדם. ולפי זה הוא הדין למצות הדלקת הנרות שהיא מצוה אחת המוטלת על עקרת הבית, אם המשפחה, אין לבנות לברך על הדלקתן שבחדרן. והגאון ר' זלמן בשלחן ערוך סימן ר"ג סעיף ז', כתב: "בני אדם רבים שעושים מצוה כוללת, ובין כולם נעשית מצוה שלימה, אחד מברך לכולם, ואינם רשאים לברך כל אחד בעצמו, כגון בני ביתו של בעל הבית שבדקים את החמץ בחדרי הבית, ברכה אחת לכולם, וכן רבים שעושים מצוה אחת שלימה לאדם אחד, כגון שקובעים מזוזות בפתחי ביתו, או שמפרישים חלה מעיסותיו, וכיצא בזה, צריכים לעשות המצוה ביחד, כדי שיברך אחד לכ"ל שמיכין שאינו יוצא ידי חובת המצוה עד שיעשה את כולם, די לה בברכה אחת, ואסור לגרום ברכה שאינה צריכה".

ולפי זה גם הדלקת הנרות שמצוה להדליק בחדרי ביתו, כדי שלא יכשל על ידי הליכתו באפלה, המצוה בשלימותה מתקיימת כשנרות דולקות בכל חדרי ביתו, לפיכך אין לברך אלא ברכה אחת. ואמנם מצינו להגאון בעל זבחי צדק בתשובה שבסוף חלק א' עמוד תמא שמפקפק על דברי הגאון ר' זלמן הנ"ל, והביא דברי הפוסקים שכתבו שיש לברך על הפרשת חלה של כל עיסה ועיסה בפני עצמה, וכן כתב הגאון ר' זלמן עצמו בשלחן ערוך סימן תנו סעיף ד'. אולם כבר בא חכם הוא הגאון ר' יוסף חיים בשו"ת רב פעלים חלק ב' חלק יורה דעה סימן ס; ויישב לנכון דברי הגאון ר' זלמן, שאין כל סתירה בדבריו שאם העיסות מוכנות, די בברכה אחת

שאלה: בנות רווקות הסומכות על שלחן הוריהן, ומדליקות נרות בערב שבת, האם צריכות לברך על הדלקת הנרות, או שאינן רשאות לברך בפני עצמן, מכיון שאמן, שהיא עקרת הבית, מדליקה ומברכת על הדלקת הנרות, ותהא ברכתן ברכה שאינה צריכה?

תשובה: מצד עיקר ההלכה מצות הדלקת הנרות חלה על עקרת הבית בלבד, ואין כל חיוב על הבנות להדליק נרות בערב שבת, אלא לאחר נישואיהן בבית בעליהן, וכן מבואר בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאנה סימן צח. ועוד. אולם השאלה נשאלת כשרוצות הבנות להחמיר ולנהוג מנהג חסידות, מנהג טוב, להדליק נרות בערב שבת בחדריהן, גם לפני נישואיהן, האם צריכות הן לברך על הדלקת הנרות או לא? והנה מבואר באורחות חיים הלכות ערב שבת אות י"א, בשם מהר"ם מרוטנבורג, שאברכים היוצאים ללמוד תורה בעיר אחרת, ואינם נמצאים עם נשותיהן, צריכים להדליק נרות שבת בברכה בחדרם, מפני שהדלקת הנרות בשבת חובה, אבל מי שהוא אצל אשתו אינו צריך להדליק בחדרו לפי שאשתו מדליקה ומברכת בשבילו. וכן הוא בספר ה"תשב"ץ סימן ו'. וכן פסק מרן בשלחן ערוך סימן רסג סעיף ו'. וכתב המגן אברהם שם שידליק בחדרו בלי ברכה. וכן פסק הגאון ר' זלמן בשלחן ערוך שלו שם. ולפי זה נראה שאף הבנות רשאות להדליק בחדרן, אבל לא יברכו על הדלקת הנרות. וראה בשלחן ערוך סימן תל"ב, בדין בדיקת חמץ, שבעל הבית מברך על הבדיקה, ובברכה אחת בודק כמה חדרים שבביתו, ואם ברצונו להסתייע בבני ביתו, יכול להעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך על הבדיקה, ואחר כך יתפורו לבדוק איש איש במקומו. וכתב הגאון בעל שבות יעקב, בספר חק יעקב שם,

הדלקת נרות שבת בחדר שאוכלים שם, לכן כשאם המשפחה, שהיא עקרת הבית, מברכת על הנרות, יש לבנות הרוצות לנהוג מנהג חסידות, מנהג טוב, להדליק בחדריהן, לעמוד ליד אמן ולשמוע מפיה ברכת הדלקת הנרות, ולגשת מיד להדליק הנרות, על סמך הברכה ששמעו מפי אמן. וראה בשו"ת שם אריה חלק אורח חיים סימן טו. ורב פעלים חלק ב סימן נ. ותורה לשמה סימן עת. ובספר בן איש חי פרשת נח אות ב. ובספר זכרונות אליה חלק ב עמוד תק"ו. בסיכום: אין לבנות הרוקות הסומכות על שלחן הוריהן לברך על הדלקת הנרות בערב שבת, שיש בזה איסור של ברכה שאינה צריכה, אלא ידליקו בלא ברכה.

כדי להפריש חלה מכל עיסה ועיסה, אע"פ שכל הפרשה נעשית ע"י אדם אחר, וכן קביעת מזוזה כיון שכל חדרי הבית חייבים במזוזה, ובעל הבית הדר בתוכם חייב לקבוע מזוזה לכל חדר, אע"פ שבני אדם רבים קובעים מזוזה בכל חדר, די בברכה אחת, ואסור לגרום ברכה שאינה צריכה וכן הדין בבדיקת חמץ, אבל כשאין העיסות מוכות, ועדיין לא התחייבו בחלה, ונשים רבות מפרישות חלה מכל עיסה לאחר לישתה, רשאות לברך על כל עיסה בפני עצמה. עד כאן. ולפי זה יוצא בנידון שלנו שחדרי הבית מוכנים וראויים להדליק בהם נרות שבת, די להם בברכה אחת, ואסור לגרום לברכה שאינה צריכה, והואיל ומפני רש באור זרוע חלק ב' סימן יא, שעיקר מצות

(סוף מעמ' 16)

להתנהג לפי פולחן האלילי. הפילגשים הטו את לב שלמה והוא נאות לבנות להן במות לאלילי-הן. עליו לא נאמר אמנם שהשתתף בפולחן זה, אך הסובלנות כלפיהן והתמיכה בהן, הספיקו כדי להרגיז את שומרי מסורת ישראל סבא שעמהם נמנו הנביאים. וסוף הטרגדיה לבוא.

ירבעם בן נבט, גיבור חיל, מרים יד במלך והוא נתמך בחשאי על ידי נביא התקופה, אחיה השילוני. זה מבטיח לו לקרוע עשרה שבטים מבית מלכות דוד ולמנותו למלך עליהם. הדבר נודע לשלמה, המבקש להמיתו, אך ירבעם בורח למצרים ויושב שם עד סוף ימי שלמה, כשהוא מחכה להזדמנות לקיים את הבטחת אחיה השילוני. אכן, אף בימי תקופת הוזהר של מלכות ישראל, בימי שלמה, נראו עננים כבדים באופק שהטילו צללים על בית המלוכה ועל בית ישראל כולו. אחרי מות שלמה, נקרעה מלכות בית דוד לשנים ותקופת הוזהר הקצרה באה לקצה בלי שוב. תוצאות הפילוג מביאות מלחמות ורציחות בין מלכות יהודה למלכות ישראל. מעטים המלכים בשתי הממלכות שמתו מיתה טבעית. טרגדיה אחר טרגדיה פוקדת את ימי הבית הראשון, שבנה שלמה ברוב פאר.

טרגדיה נוספת מתחוללת בסוף ימיו: דוד רוצה לבנות את בית ה', אך ה' מוותר על רוב חסדו ושולח את נביאו למנוע את ביצוע התכנית, בגלל הדם הרב ששפך דוד בימיו.

שלמה

מלכותו של שלמה נראית לכאורה שלווה ורגועה. ישראל יושב לבטח, איש תחת גפנו ותחת תאנתו. שלמה ירש מאביו מלוכה גדולה וחזקה והוא עצמו מחזקה ע"י קשרי חוץ עם ארצות זרות עד ששמו הולך לפניו במרחקים. הוא גם זכה לבנות את בית ה' ואת בית המלך בכל הדרו ותפארתו. אולם מתחת לפני השטח מתחוללת תסיסה. העם נאנח תחת נטל המסים הכבד שעליו לתרום לבית המלך. הפער הסוציאלי בשכבות השונות של העם הולך וגדל ונבואתו של שמואל, בנאומי הסוציאלי המזהיר בעת התנגדותו למו"נרכיה, מתקיימת בתקופת שלמה. המותרות בבית המלוכה גררו גם פגעים מבחינה רוחנית תרבותית. המלך אהב נשים רבות זרות, שהוכנסו לחצר המלכות ולכולן הותר

סמיכת גאולה לתפילה

חיים מנחם לויטס

שבת, פרק א, משנה ב: "מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה". המדובר במי שנכנס למרחץ או לבורסקי, או לאכול או לדין, שחייב להפסיק את עבודתו כשהגיע זמן ק"ש. בתוספתא ברכות, פרק ב, הלכה ו, מובא הדין הזה על כותבי ספרים תפילין ומוזות, שמפסיקין עבודתם לקרוא ק"ש אבל לא לתפילה. בבבלי שבת דף יא, ע"א, מו"בא בתרייתא האומרת: "חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה". על זה אמר ר' יוחנן: "לא שנו אלא כגון ר"ש בן יוחי וחבריו שתורתן אומנותן, אבל כגון אנו, מפסיקין לק"ש ולתפילה". אבל בירושלמי ברכות, פרק א, הלכה ב, אומר ר' יוחנן שר"ש בן יוחי לא היה מפסיק מלימודו אפילו לק"ש; (ראה שם נימוק מעניין מדוע לא היה מפסיק אפילו לק"ש).

מצוה מן התורה

הבדלים אלה ואחרים נובעים מהבדל יסודי אחד: קריאת שמע היא מצוה מן התורה; תפילה היא מצוה דרבנן. כך מסביר רבי אחא שם בירושלמי את ההלכה שמפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה. התוספתא בברכות, פרק ג, הלכה א, אומרת בזה הלשון: "כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים לתפילה". (זוהי הגירסא בהוצאת ליברמן; בצוקרמנדל הגירסא: "כשם שנתנה קבע לקרות שמע כך נתנו חכמים זמן לתפילה"; אבל אין הבדל במשמעות הדברים). מלשון התוספתא אפשר להביא סמוכים כלשהם לדעתו של הרמב"ם לגבי תפילה. בפתיחתו להלכות תפילה אומר הרמב"ם: "מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר ועבדתם את ה' אלוהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפילה, שנאמר ולעבדו בכל לבבכם, אמרו חכמים איוו היא עבודה שבלב זו תפילה. ואין מגין התפילות מן

בתקופת המשנה טרם היו מצוות קריאת שמע ותפילה (סתם תפילה "שמונה עשרה") סמוכות וקשורות זו בזו. שונות הן בהלכותיהן, ולפיכך נשנו הלכותיהן בנפרד. המשניות בשני הפרקים הראשונים של מסכת ברכות, דנות בהלכות ק"ש, ותפילה נזכרת רק אגב אורחא (פרק ב, משנה ד), כדי להבליט את השוני בינה לבין ק"ש. פרק ג דן בדינים השייכים לשתייהן, דינים אחדים משו"תפים לשתייהן ובאחדים הן שונות. פרקים ד ו-ה דנים במיוחד בהלכות תפילה, וק"ש אינה נזכרת בהן כלל.

ק"ש ותפילה

אביא שתי דוגמאות של חילוקי דינים בין ק"ש לתפילה: א. מותר להפסיק באמצע ק"ש, מה שאין כן בתפילה. התוספות בברכות דף יג, ע"א, ד"ה "ובאמצע", מצטטים את הירושלמי דפירקין (פרק ב, הלכה א): "אפילו באמצע הפסוק (מותר להפסיק). רב הונא בשם רב יוסף אמר, ודברת בם, מכאן שיש לך רשות לדבר בם". בבבלי יומא, דף יט, ע"ב, דורשת הגמרא: "ודברת בם, ולא בתפילה". התוספות שם מפרשים שה"ר רשה מתייחסת לענין הפסק הנוכח במסכת ברכות, אבל רש"י מביא פירוש אחר שמצא בשאילתות: "בם, להשמיע מה שאתה מוציא מפיד, ולא בתפילה, שהתפילה בלחש". לפי השאילתות, דרשה זו לשיטתו של רבי יוסי האומר (פרק ב, משנה ג), "הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא", אע"פ שהוא לומד הלכה זו מדרשה אחרת. "משום דכתיב שמע, השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיד" (דף טו, ע"א). שהתפילה צריכה להיות בלחש לומדת הגמרא (דף לא, ע"א) מתפילתה של חנה, שנאמר בה "וקולה לא ישמע", מכאן שאסור להגבית קולו בתפילתו. הבדל שני בין ק"ש לתפילה גם הוא בענין של "מפסיקין", אבל בכיוון הפוך. שנינו במסכת

(כלומר, הקורא שמע של ערבית קודם הזמן שנוכר במשנה הראשונה) לא יצא ידי חובתו. אם כן, למה קורין אותה בבית הכנסת (ששם קורין אותה מוקדם)? אמר רבי יוסי, אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתו. אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה". (השווה תוספתא פרק ג, הלכה כא: "אין עומדין להתפלל... אלא מתוך דברים של חכמה". בבבלי ובירושלמי פרק "אין עומדין" מובאת ברייתא זו בנוסח: "אלא מתוך דבר של תורה"). ברור שכל הציטוט שהבאנו לעיל, מן "תני הקר" ר' יוסף" עד "ר' הונא בשם ר' יוסף", אינו במקומו. אדרבה, המאמר של ר' הונא בשם ר' יוסף קשור למה שנאמר לפני הציטוט, "מילתיה (של רבי יוסי) אמרה שאמר דברים אחר אמת ויציב", ועל דעה זו בא מאמרו של ר' הונא בשם ר' יוסף כדי לחלוק עליה, כמו שנאמר בהמשך, "מילתיה אמרה שאין אמר דברים אחר אמת ויציב".

הנה רש"י ור"ת שניהם הביאו בעמוד הראשון של בבלי ברכות את הירושלמי שציטטנו לעיל, "א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת" וכי; אלא שהם חולקים במשמעותו. רש"י מפרש כפשוטו, שמדובר על ק"ש שקוראים קודם תפילת ערבית, ור"ת מפרש שמדובר על תפילת מנחה, והיו נוהגים לקרוא ק"ש קודם תפילת מנחה כמו שאנו רגילים לומר אשרי תחילתה. (ר"ת נדחק לפירוש זה מפני שהוא סובר שהקורא ק"ש של ערבית אחרי פלג המנחה, יצא ידי חובתו, אבל מן הסוגיא שבירושלמי משמע כרש"י).

עם אז בלי ברכות

עלינו לברר איפוא אם אלה שקראו שמע בבית הכנסת רק כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה ולא כדי לצאת ידי חובת ק"ש, קראו אותה בבית הכנסת עם ברכותיה — שתיים לפניה ושתיים לאחריה — או בלי ברכותיה? ואם נאמר שקראו אותה עם ברכותיה, האם נתגו כך גם כשקראו אותה פעם שניה בביתם, או כיון שכבר יצאו ידי חובת הברכות בבית הכנסת, לא חזרו על הברכות? מרש"י משמע שקראו בבית בלי הברכות, שכן הוא אומר "ובקריאת פרשה

התורה... ואין לתפילה זמן קבוע מן התורה". הרמב"ם בספר המצוות, חולק על הרמב"ם וסובר שכל ענין התפילה הוא רק מדרבנן. אפשר להסיק ביר את מחלוקתם בהבדל השקפותיהם על חשיבות התפילה לעומת העבודה בהקרבת קרבנות. הרמב"ם במורה נבוכים, חלק ג, פרק לב, אומר שעבודת הקרבנות היא בדרגה משנית בעבודת ה', ועבודת התפילה היא העיקר; אבל הרמב"ם בפירושו לפסוק ויקרא א, ט, חולק עליו בזה הלשון: "וחלילה שלא יתא בהם (בקרבנות) שום תועלת ורצון רק שוללות לע"ז מדעת השורשים". הרמב"ם, שהעדיף עבודת התפילה על עבודת הקרבנות, בא לידי המסקנה שאם הבאת קרבנות היא מצוה מן התורה, על אחת כמה וכמה שתפילה היא מצוה מן התורה; ומה שנוכר בכמה מקומות בש"ס שתפילה היא מדרבנן, מתייחס לדעתו רק למטבע התפילה, שנקבע על ידי אנשי כנסת הגדולה, ולקביעת זמני התפילה על ידי חכמי המשנה, אבל לא לעצם התפילה.

התורה קבעה זמנה של ק"ש במלים "בשכבך ובקומך", אבל חכמים ראו צורך להגדיר זמנים אלה ביתר פירוט, ולפיכך שנו: "מאימתי קורין את שמע בערבית וכו'"; מאימתי קורין את שמע בשחרית וכו'". כשבאו אחר כך לקבוע את זמנו של התפילות היום-יומיות, לא תלו אותן בזמני ק"ש, אלא בזמני הקרבנות, שהרי תפילות כנגד תמידין תקנום (בבלי, ברכות דף כו, ע"ב). ובכן, שונות הן ק"ש ותפילה גם בזמניהן. הבה נברר את השוני הזה ואת הבעיות שצמחו ממנו.

בבוקר ובערב

גרסינן בירושלמי ברכות, פרק א, הלכה א, אחרי הפסקא "וחכמים אומרים עד חצות": "תני, הקורא את שמע בבית הכנסת, בשחר יצא ידי חובתו, בערב לא יצא ידי חובתו. מה בין הקורא בשחרית ומה בין הקורא בערבית? — ר' הונא בשם ר' יוסף, מה טעם אמרו אדם צריך לקרות שמע בביתו בערב, בשביל להבריח את המזיקין". ברור שמאמרו של ר' הונא בשם ר' יוסף אינו עונה על השאלה "מה בין", ולכאורה חסר כאן משהו. אם נחזור לראש הפרק, נמצא את התשובה. גרסינן שם: "תני, הקורא קודם לכן

הראשונה שאדם קורא על מטתו יצא, ואז ודאי קוראים בלי הברכות, ומוכרחים לומר שבבית הכנסת קראו עם הברכות. לפי ר"ת, שמדובר בקריאה קודם תפילת מנחה, מסתבר שקראו אותה בלי הברכות, וממילא כשקראו בבית קראו עם הברכות.

סמיכת גאולה לתפילה

כשמעיינים היטב בסוגית הירושלמי, קשה לקבל את פירושו של המאירי שעיקר ק"ש שלא בעונתה היה כדי לסמוך גאולה לתפילה. אדרבה, מתוך הסוגיא משמע שלא כל האמוראים הקפידו לסמוך גאולה לתפילה, ובתקופת המשנה ברור שלא היו נוהגים לסמוך. כפי שראינו, זמני התפילה השנויים במשנה, לא היו זהים ולא היו תלויים בזמני ק"ש. אלה שהיו מפסיקים לק"ש אבל לא לתפילה, לא היו סומכים גאולה לתפילה. בפרק ב, משנה ד נאמר שהאומנים קוראים שמע בראש האילן או בראש הגדבך, מה שאינם רשאים לעשות בתפילה. זה מפורש יותר בתוספתא פרק ב, הלכה ז: "הכתף אע"פ שמשאו על כתפו הרי זה קורא... לא יתפלל עד שיפרוק". אין מוצאים אף תנא אחד שיוזכר ענין סמיכת גאולה לתפילה, וכל אלה שהזכירו זאת הם אמוראים מדורם של רב ור' יוחנן ותלמידיהם. ההלכה של "תכף לגאולה תפילה" נמסרה בירושלמי בשם ר' זעירא שאמר בשם ר' אבא בר ירמיה; ובבבלי דף מב, ע"א היא נמסרה בשם ר' חייא בר אשי שאמר בשם רב. עדיין היו ר' יוסי בי ר' בון ורבי אמי תלמידיהם של ר' יוחנן צריכים, כנראה ממאמריהם שם בירושלמי, לשכנע את העם בחשיבות סמיכת גאולה לתפילה. ובבבלי דף ט, ע"ב מסופר שרב ברונא, אחיו של רבי אלעא ותלמידו של רב סמך פגעו אחת גאולה לתפילה ושמה, משמע שבדרך כלל לא היה סומך.

מנהג ותיקין

המקור שממנו שאבו רב ור' יוחנן את הדין הזה של סמיכת גאולה לתפילה, הוא מנהגם של ותיקין הנזכר בבבלי דף ט, ע"ב, "שהיו גומרין אותה (ק"ש של שחרית) עם הנץ החמה". והנה אנו מוצאים שני נימוקים למנהג זה, ושניהם מיוסדים על מקור אחד, התוספתא פרק א, הלכה ב. שם נשנה ככה: "מצותה (של ק"ש של שחרית) עם הנץ החמה כדי שיהא סומך לה תפילה

הראשונה שאדם קורא על מטתו יצא", ואז ודאי קוראים בלי הברכות, ומוכרחים לומר שבבית הכנסת קראו עם הברכות. לפי ר"ת, שמדובר בקריאה קודם תפילת מנחה, מסתבר שקראו אותה בלי הברכות, וממילא כשקראו בבית קראו עם הברכות.

רבנו מנחם המאירי, בספר "מגן אבות" ענין אחד-עשר, דן בבעיה זו באריכות. הוא מביא שם מנהג תלמידי גדולי גרבוניה שהיו מתפללים עם הצבור בבית הכנסת תפילת ערבית בלי ק"ש, ואח"כ, אחר צאת הכוכבים, היו קוראים שמע בביתם בברכותיה, ומסתמכים על הירושלמי ב"ריש ברכות שהזכרנו לעיל, "הקורא קודם לכן לא יצא". המאירי שאל אותם: אם אתם עושים כדברי הירושלמי, למה אין אתם קוראים אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר תורה? והם השיבו לו שכיון שבזמן הזה נוהגים להתפלל מנחה וערבית בפרק אחד, הרי תפילת המנחה סמוכה לערבית, ואין צורך להסמיד לה דבר אחר; מה שאין כן בזמן רבותינו (כלומר, חכמי התלמוד) שלא היו נוהגים להתפלל מנחה סמוך לערבית ולכן היו צריכים להסמיד דבר תורה לערבית, ולכן היו קוראים את שמע כעין שאנו אומרים אשרי קודם מנחה וקודם מוסף, והיו קוראים אותה בלי הברכות. המאירי לא קיבל תשובה זו, מפני שהוא מפרש "כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה", היינו כדי לסמוך גאולה לתפילה, כלומר מתוך הזכרת גאולה בברכת גאל ישראל אחרי ק"ש היו מקיימים את הדין של סמיכת גאולה לתפילה. הוא מביא ראיה לפירוש מפתיע זה ממה שמסופר שם בירושלמי פרק א, הלכה ה, שביום תענית צבור היה קורא את שמע אחר שלש שעות (מהנץ החמה) ורצה רב אחא למחות על זה, ואמר לו ר' יוסי "הלא כבר קראו אותה בעונתה (השכם בבוקר), כלום קורין אותה (עכשיו אחר שלש שעות בפעם השנייה) אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר תורה (וזמן תפילת השחר עד חצות)". המאירי מפרש שאיחרו את התפילה ביום תענית, מפני שהיו מאריכין בבקשות ותוכחות (ראה תענית, פרק ב, משנה א, "הוקן שבהם אומר לפניהם דברי כבושין") ומן הסתם היו אומרים דברי

ונמצא מתפלל ביום". ר' יוחנן, האומר שחייבים לסמוך גאולה לתפילה אפילו בתפילה של ערבית, הבין שהנימוק "כדי שיהא סומך לה תפילה", היינו כדי שיסמוך ברכת הגאולה הבאה אחרי ק"ש לתפילה; ור' זירא הבין שעיקר הסמיכה הוא כדי שהתפילה תתחיל תיכף בהתחלת היום, היינו עם הנץ החמה, לקיים מה שנאמר "ייראוך עם שמש" (תהלים עב, ה). הסביר ר' זירא = ר' זעירא הובא גם בבבלי וגם בירושלמי. אגב, הירושלמי מצטט את התורה ספתי: "אבל אמרו מצוותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום". אין ספק שהמלה גאולה הוספה מאוחרת היא (ראה "תוספתא כפשוטה" של ליברמן, ברכות עמוד 3, ד"ה סומך לה תפילה). בירושלמי מוסיף, "אמר ר' עוקבא הותיקין היו משכימין וקורין אותה כדי שיסמכו לה תפילתן עם הנץ החמה". כלומר, הוא מסכים עם ר' זעירא שמה שאמרו "ונמצא מתפלל ביום" היינו מתפלל עם הנץ החמה שהוא התחלת היום. הסברו של ר' יוחנן "כדי שיסמוך גאולה לתפילה" אינו מסביר למה קראו דוקא עם הנץ החמה, הלא אפשר לסמוך גאולה לתפילה לאו דוקא ברגע זה, אם לא שנאמר שהותיקין סוברים שזמן ק"ש של שחרית מסתיים עם הנץ החמה, כדעת התנא קמא, וזמן תפילת שחרית מתחיל עם הנץ החמה.

ועיין בתוספות יומא דף לו, ע"ב, ד"ה אמר אביי, שנדחקו בזה. לפי המקורות האלה יש לשחזר את הסוגיה בבבלי בשינוי מה מן הגדפס¹ ככה: "אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כותיקין, דאמר ר' יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה. תניא נמי הכי, ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך לתפילה ונמצא מתפלל ביום. א"ר זירא מאי קראה, ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים". לסיכום: רב ור' יוחנן חידשו את ההלכה לסמוך גאולה — הברכה "גאל ישראל" הבאה אחרי ק"ש — לתפילה — תפילת שמונה עשרה. הם ביססו הלכה זו על מנהג ותיקין שהיו סומכין ק"ש לתפילה, אע"פ שהללו נהגו ככה מפני סבה אחת הקשורה עם הזמנים השונים של ק"ש ותפילה. בדורם של תלמידיהם התחילה התקנה הזאת להתפשט, עד שבא אביי בדור השלישי וקבעה הלכה לכל ישראל.

1 נוסח הגדפס: אמר אביי לתפילין כאחרים, לק"ש כותיקין, דאמר ר' יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תניא נמי הכי, ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום. א"ר זירא מאי קראה ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים.

"ויקה חמן את הלבוש ואת הסוס" — אתא לגבי מרדכי ואמר: עמוד ולבוש. כמה ביש גאד דההוא גברא! אמש אני הייתי עסוק להתקין ליה צליבא, והקב"ה מתקן ליה כלילאן אני הייתי מתקן לך חבלים ומסמרים והקב"ה מתקן לך לבוש מלכות. אנא בעינא מן מלכא למצליב יתך על צליבא והוא אמר לי למרכב לך על סוסיא. עמוד ולבוש ועביד ליה כל מה דאמרין לעיל".

(מדרש מגילת אסתר)

מסכת ברכות בתרגום גרמני

שמואל סתיו

אלי מהרב מאה"ג הנ"ל כי לא עלתה על לבו מעולם לתת יד לכל הנ"ל ואפילו מכתב מליצה לא נתן לד"ר פינגר."

הח"ס חזר בו מהסכמתו ושלח חזר מיוחד על חרטתו וביטול הסכמתו. "הריני אוסר איסור גמור להדפיס הסכמתי על הש"ס המעותק ללשון אשכנז". אמנם מעיד הח"ס כי בימי שהותו של הד"ר פינגר בפרסבורג לא מצא שום עוול בהתנהגותו. ברם, בהתחשב בדעתם של גדולי ישראל "שאין מעשיו רצויים בעיניהם הלא מחוייב לחזור מדעתו". החזר הזה נתפרסם בס' אוצר נחמד לרב י. י. גרינוולד (ניו-יורק, תש"ב, עמ' 82. (החזר במקורו נמצא גם בספריה הלאומית). הרב גרינוולד מוסיף שם "כפי המסורה בידינו הקשיב הד"ר פינגר לדברת הח"ס והש"ס לא נדפס". אמנם הש"ס בשלמותו עם התרגום הנ"ל לא יצא לאור, אבל כך א' על מס' ברכות נדפס ונמצא בידינו, אך בלי הסכמת הח"ס.

קיצור תלמוד ירושלמי

נמצא בספרינתנו עוד ספר של הד"ר פינגר ויתכן שאינו פחות נדיר מאשר כך הגמרא המתורגם לגרמנית על מס' ברכות. כוונתי ל-"קצור תלמוד ירושלמי ותלמוד בבלי בלשון הקדש ובלשון אשכנז" (ברלין, תקצ"א—1832). זהו מעין פרוספקט לתרגומו של התלמוד לגרמנית, העומד להופיע. בהקדמתו לספר כותב המחבר "כמות הספר הזה אשר חברתי לנסיון קודם העתקת כל התלמוד בבלי... בעשרים ושמונה כרכים ואחר כל מסכת יהיה נדפס הגמרא הירושלמי נעתק ללשון אשכנזי... בכל חצי שנה יבוא כרך אחד תחת מכבש הדפוס".

בהקדמתו למס' ברכות כותב המחבר על העבודה הרבה שהשקיע בתרגום ובבאור ועל הגורמים (המשך בעמ' 29)

במעריב מיום ד' שבט ש"ז (16.1.75) נתפרסמה רשימה קצרה על עותק נדיר של תלמוד בבלי שהביא אתו עולה מברית-המועצות ושנדפס בברלין בשנת 1842, והוקדש לצאר הרוסי ניקולאי הראשון. "ספק אם נותר עוד אחד כמותו", נאמר ברשימה. והנה, בספרית ישרון נמצא עותק נוסף (ובירושלים עוד מספר עותקים של גמרא זו) והוא על מסכת ברכות בתרגום גרמני, מאת הד"ר אפרים משה בן רבי אלכסנדר זיסקינד פינגר וגם בו דף הקדשה לצאר הרוסי.

סביב להדפסת גמרא זו התחוללה בשעתו סערה גדולה בין חכמי ישראל. (ראה שו"ת מה"ר שיק, או"ח סי' ש"ז בסוף התשובה). המתרגם והמו"ל הד"ר א. מ. פינגר שהיה משך זמן מה בפרסבורג וקבל הסכמה מאת הגאון ר' משה סופר בעל החתם סופר. כנראה שלפני ההדפסה, פירסם הד"ר פינגר פרוספקט ובו אגרת הסכמה של הח"ס. על יסוד הפרסום הנ"ל נתעוררו גדולי ישראל והעירו לח"ס על חששותיהם בנוגע לתרגום. על חששות אלו אומר הח"ס:

"אזכור ברבים את אשר זכרתי ולא שכחתי אז ואמרתי אל המעתיק הנ"ל איך אפשר לעמד על תוכן ופרוש וכוונת כל דבר, הלא כמה פעמים על דברת רש"י נחלקו גאוני עולם בכוונתו וכמה דיות נשתפכו וכמה ניירות וגוילים מלאים על דיבור אחד ואיך ימצא יחיד להסכים על פי דעתו כונת הענין. והוא השיב... ויש חבורת גדולי עולם צדיקים ואנשי מעשה אשר יחלק להם הש"ס מסכת מסכת והזכיר לי אחד מהם אשר לו נמסר להעתיק מסכתות ערבין ויבמות והוא הרב הגדול הצדיק מו"ה נתן אדלר כץ, ואח"כ יתקבצו ויעיינו היטב הדק... ובעוה"ר לפי שעה הייתי כמאמין לכל דבר ועתה מכתב שלוח

ר' שלום אנטמן ז"ל

גלקח מאתנו והלך לעולמו חבר טוב, ידיד נאמן, אדם יקר ואיש תם וישר. סהדי במרומים עד כמה קשה לי לבטא את מלוא צערי על האבידה שאינה חוזרת שאיבדנו בפטירתו של ר' שלום אנטמן שמיום עליתי ארצה לא זוהו ידו מתוך ידי, ויום יום הקשבתי לדבריו רבי התוכן, האזנתי לרעיונותיו הנשגבים וגם קלטתי את תלונותיו של האדם הישר הזה על העיוותים בחברתנו ועל הדברים הזקוקים לתיקון באורח חיינו.

"ראה זה מצאתי אשר עשה האלוקים את האדם ישר והמה ביקשו חשבונות רבים". דברים אלו מספר קהלת תמיד הופיעו לנגד עיני בשיחותי עם ר' שלום אנטמן שהיה לי לעזר ולסעד בימי מבוכה ומצוקה. מצד אחד ראיתי אנשים המבקשים חשבונות רבים ושונים שלפיהם הם חיים — חשבונות שלא תמיד הם נעלים ונשגבים. והנה לפניך בן אדם בודד, גלמוד, הזוכר ומזכיר שב- עצם עשה האלוקים את האדם ישר וכך הוא צריך להישאר ולנהל את חייו בכל התנאים וללא תנאים.

שלום אנטמן גדל בבית יהודי מפואר. בית ציוני דתי שכתליו הטיפו והוכיחו שתורה וציון חד הם. אנטמן היה בן תורה מובהק ועשה רבות לחיזוק התורה בתוככי ירושלים. היתה לו יד גדולה ביסודה של ישיבה מפורסמת המרביצה תורה ברבים. הוא היה אדם בעל השכלה רחבה וגבחהו והתברך גם במוח אנליטי. ובכל זאת ציטט תמיד מדבריו של אביו ז"ל שהיה בשבילו דמות בלתי נשכחת של יהודי תלמיד חכם ואציל הרוח שלחם במסירות בתנאים לא קלים על דרך חייו הציונית-דתית בצ'כוסלובקיה של אותם הימים. ותמיד היה מוסיף ואומר: אבי ז"ל היה ציוני מסור ומזרחי עקבי והעקביות חשובה לי מכל דבר.

להט נשמתו הציונית של אנטמן בער בתוכו עד הרגע האחרון. והעקביות הכרונית שלו הקשתה לא מעט על מהלך חייו. הוא דרש הרבה מעצמו ותמיד שאף לעמוד במבחני השעה ולהתגבר על

נסיונות הומן. אבל הוא גם ציפה לא מעט מהזו- לת והסטנדרטים הגבוהים ששם כמטרה לכולם, הנחילו לו אכזבה לעיתים די תכופות.

ר' שלום אנטמן היה אדם מודרני שעקב אחרי כל התמורות והשינויים בעידן הפרוגרסיבי בו אנו חיים, ובאותו זמן לא התנתק אף לרגע קט מהחיים בעולם בו צמח וגדל, עולם של תורה וגדולה עולם של טובה וקדושה, עולם של אידיא- לים נשגבים שיש בהם כדי לרומם ולשפר את האדם היהודי.

"זה ספר תולדות אדם". ספרי התנ"ך הקדושים מייצגים את חייהם של בני אדם עלי אדמות. ישנם כאלה שחיהם דומים מאוד לספר קהלת, כי הם גובלים בפסימיות, מלאים אכזבות וחוט של חרטה עובר את כולם. "הבל הבלים הכל הבל". ולא מעטים הם המסכנים החיים את חייו איוב רחמנא ליצלן, סבל בלייתור ובלתי פוסק. אסון על גבי שבר, וחזור חלילה. אבל ישנם גם אנשים מאושרים שחיהם מאופיינים ע"י שיר

השירים, כי הם מלאים שירה, ששון והתעלות. כואב דוואב הלב שחיי של אנטמן יקירנו, שהיה אדם מבודד בכשרונות רבים וסגולות מיוחדות שהיו יכולים להעניק לו חיי אושר, היה בהם לא מעט מספר איוב. ומי כמוני יודע איזה צער, עצב וסבל היה טמון בלבו מימי השואה המחרדים. לא מעט מהפסימיות של ספר קהלת דבקה בו בגלל אבני הנגף שמצא בדרכו והאכז- זבות שנחל במהלך חייו. אבל גם מומנטים של שיר השירים לא היו חסרים בחייו, כי הרי בסופו של דבר מי שאמר הבל הבלים היה גם מחברו של שיר השירים. בירושלים עיר קודשו שאהב אותה ברמ"ה אבריו ושס"ה גידיו ראה שירה. בעבודתו המסורה במשך עשרות בשנים במחלקת העליה התרוממה רוחו ופצחה בשירה. ובהזדמנות שהי- תה לו לקבל אנשים גדושי בעיות, ותיקים ועולים חדשים כאחד, ולהיות להם לאחי-עזר בשעת מצוקה — בזה מצא את ביטוי הפיוטי-נשמתי שנבע ממעמקים. תנצב"ה.

הרב מרדכי קירשבלום

סקירה על פעולות הסתדרות ישרון בתקופת שבט תשל"ד – שבט תשל"ה
מוגש ע"י הועד הפועל לאסיפה הכללית שנקראה ליום רביעי, כ"ד בשבט תשל"ה

בבית הכנסת

בתפילות חג השתתפו, כבשנים עברו, שרי ממשלה ואישי צבור מן הארץ ומהתפוצות יחד עם קהל ישרון.

כב' הרב הראשי הרב גורן שליט"א התפלל אתנו בשבת הגדול ובשבת שובה.

כמנהגנו, ערכנו תפילות חגיגיות גם בליל החג וגם ביום העצמאות. בשבת שקדמה לו וביום אחוד ירושלים (כ"ח באייר) נאמרו הפרקים ש- ישרון התחילה באמירתם מיד עם שחרור העיר. כן חגגו עשרות נערים מן הארץ ומהתפוצות את הגיעם למצוות בבית-הכנסת. באולם ישרון ע"ש עליאש אירחו בעלי שמחה את קרוביהם ואת באי בית הכנסת ואורחיהם.

המגרש

בגלל צמצום הבניה הציבורית במדינה לא חלה התפתחות חדשה. המגעים נמשכים.

א. שיעורים

בבית-הכנסת מתקיימים השיעורים הקבועים בתורה, משנה, תלמוד, הלכה (משנה ברורה), עין יעקב. השיעור בתלמוד הירושלמי הניתן

ע"י כב' הרב גצל והמתקיים כעת בימי חמישי בערב, זוכה להשתתפות גדולה. כן מתקיים השיעור לגברות בהדרכת מר י. זלקין.

מאז פטירתו של ר' ש. ז. שזר ז"ל, נשיאה השלישי של מדינת ישראל, מתקיים השיעור בתנאי בהדרכת הרב ע. שטינזלץ באולם ישרון ע"ש עליאש.

השיעור ב"מורה נבוכים", הניתן ע"י פרופ' לייבוויץ, מתקיים בכל יום ראשון.

ב. הרצאות

מפרשת שמיני עד פרשת כִּי־תצא ועד בכלל, התקיימו 20 הרצאות מפי גדולי תורה וחכמה, השתתפות הקהל היתה ערה מאד. החל בפרשת בראשית ועד פרשת ויקהל-פקודי ועד בכלל, יינתנו 22 דרשות בלילות שבת. בסה"כ ערכה הועדה השנה 42 הרצאות.

ג. חידון הנוער

במסגרת רחבה יותר נערך גם השנה החידון לנוער לזכרה של רבקה רבינוביץ ע"ה.

האירוע, בו לקחו בעבר חלק עשרות תלמידים מכל בתי"ס הממ"ד והממלכתיים, הוקלט ושודר בקול-ישראל.

בישיבה עם מחלקת החינוך של העירייה סוכם כי החידון לתלמידי התיכון בעיר יתקיים אי"ה ביי"ב באייר ש"ז, (23.4.75), ונעשים כל הסדרים הנדרשים להצלחת החידון.

(סוף מעמ' 27)

שהגיעו אותו לקבל עליו את הנטל הזה. הוא מזכיר גם תולדות חייו ואת רבותיו "ולמדתי חכמת התלמוד מפי הרב הגאון... יעקב ז"ל אב"ד דק"ק ליסא בעל המחבר ספר חוות דעת... ומפי הרב הגדול... רב ליב שיינדעלס ראש ב"ד דק"ק הג"ל". בסוף הספר הוא חולק כבוד לרבותיו ומביא קטעים מהם. מלבד תרגום ה-

טקסט, מתורגמת על ידו גם הקדמה להרמב"ם לסדר זרעים ומבוא התלמוד של רב שמואל הגדל.

המחבר לא הסתפק בהעתקה, אלא הוסיף באורים על כל דף, בגרמנית ובעברית. בבאורים אלו חודשים רבים. כן ראוי לציין שהגמרא מצטיינת בצורת האותיות ובמיוחד בכתב רש"י שהאותיות בו מרובעות ובהירות להפלא.

פעולות נוער

גם השנה ממשיכים תלמידי בית הספר הממ"ד "מעלה" להתפלל בבית הכנסת שלנו מידי בוקר במנין השני. בראשי חדשים משתתפים בתפילות כל תלמידי בית הספר והתלמידות. ביום הזכרון לחללי צה"ל, נערכת אזכרה מטעם בית הספר.

"טורי ישרון"

טורי ישרון חידשו את הופעתם בחודש אלול, וביתניים הופיעו חמש חוברות. כעורך מכהן מר מיכאל ששר.

קופת צדקה

בכניסה הצפונית לביה"כ, נקבעה קופת צדקה שנתרמה ע"י המשפחה לע"נ המנוחה מרת חנה שוורץ ע"ה. הגנו מציינים בסיפוק כי צבור המתפללים תורם לצדקה בעין יפה. כגבאי צדקה נקבעו הא': ד. ברודר וד. שחור.

תקציב וכפפים

בהגישנו לאסיפה הכללית את התקציב השנתי לקחנו בחשבון התיקרויות סבירות שהיו צריכות להיות מכוסות ע"י העלאות דמי חבר, השכרת מקומות בביה"כ ותשלומים בעד קיום שמחות בישרון. בסעיף זה הגענו להכנסות בהתאם לאומדן, אך הפיחות וההתייקרויות שנבעו ממנו, פגעו בנו בצורה דרסטית ולא ניתן היה לאזן את התקציב עד כה. צומצמו ואף בוטלו המענקים וההקצבות שהיינו רגילים לקבל בשנים שעברו מהקצבות ממשלתיות וציבוריות. ההקצאות ש-קבלנו, היו בשעור מזערי.

חברינו הנכבדים ומתפללי ביה"כ לא העלו כמעט את תרומותיהם בעלזיותהם לתורה וב-הודמנויות אחרות, ובסעיף זה נחלנו אכזבה. תוך מאמץ וקיימוצים, התגברנו על נטל ההוצאות עד חודש כסלו ש"ז, במיוחד הכבידה עלינו ההצמדה של ההלוואות לבנין הספריה, שלא ניתן היה לשחררן מגזירה זו. התתחייבויות שקבלו עליהם הועדים הפועלים שקדמו לנו, מונעות את אזון התקציב, תוך שימת לב לדרישות ש-שתי האסיפות הכלליות הטילו עלינו. לאור כל זה החליט הוועד"פ לגשת לעריכת

מגבית חירום בחדשים מרחשון וכסלו ש"ז, וכל ההכנות למבצע הושלמו וסוכמו, אולם הגיעו אלינו ידיעות כי חברים ותיקים יפעלו נגד המגבית. ולכן מצאנו לנכון לנצל את הזדמנות כינוסה של האסיפה הכללית השנתית כדי להת-זיר את המנדט שקבלנו ממנה.

חברים חדשים

במשך השנה נתקבלו 10 חברים חדשים.

ברך בית

בשנה שעברה גיתנה תשומת לב לתיקונים דחופים, מאחר והמצב התקציבי לא איפשר תי-קונים יסודיים. בחדשים האחרונים נגשנו לתיקון הגג, פעולה הכרוכה בהוצאה מרובה. שטחי הגינה סביב ל-בניני בית הכנסת והספריה, מטופלים ע"י גנן מקצועי.

תורה ודעת

על פרשיות השבוע דרשו:

בשבת פ' ויגש — הרב מנחם לויטס; בשבת פ' ויחי — פרופ' גבריאל כהן; בשבת פ' שמות — מר יהודה קיל; בשבת פ' וארא — הרב ד"ר יעקב וינשטיין; בשבת פ' בא — פרופ' יהודה אליצור; בשבת פ' בשלח — ד"ר פנחס פלאי; בשבת פ' יתרו — פרופ' הרב ד"ר חיים לוי; בשבת פ' משפטים — עו"ד טוביה גולדמן; בשבת פ' תרו-מה — מר אהרן ביר.

✱

ברכות

לרבי מרדכי לבנון, נשיא הכבוד של הסתדרות ישרון, בהגיעו לפ"ז שנים, כה לחי. למר רב שחור, מוזכר הכבוד, ולמר מאיר ברוב, מנצח המקהלה ובתיהם לרגל אירועי בני-הם. לכב' הרב אליהו גרופברג שליט"א וביתו ל-נשואי הבת. לחברינו ד"ר נ' גורני וק' הס להולדת הנכד. ולמר שלמה הס, חבר המקהלה, להולדת הבן.

שמואל שימל ז"ל, אחד מבוגריה של ישרון ומ-
ייסדי הסתדרותנו, צבי יוסף בן-פורת ז"ל, מותי-
קי ישרון ומתנדביה המסורים, זאב בלומנצווייג,
מותיקי ישרון וחבר לשעבר של הועד הפועל
וועדותיו ומתפללנו שלום אנפמן ז"ל שהלכו
לעולמם.

הסתדרות ישרון ומתפללי בית הכנסת המרכזי
מביעים תנחומים לחברינו: בנימין קוסובסקי
במות עליו אחיו ז"ל, ר' אברהם בן-זאבי (קופק)
ואליעזר ורשבסקי במות אחיותיהם ע"ה ולחבר
הועד הפועל הדי"ר מ"א סבו וביתו במות מרת
גולדה גיזלה מאיר ע"ה.

לחברנו י"מ גלעדי לרגל השמחת המשפחתית.
לפרופ' יהודה קומלוש לרגל קבלת פרס ביא-
ליק של עיריית תל-אביב-יפו.
יעמדו על הברכה הנערים שהגיעו למצוות:
טוביה משה פולומון מארה"ב — ברכו הרב שמו-
אל נתן; עקיבא יוסף עליאש מירושלים — ברכו
הרב ברנרד צ'ריק; וארנון ינאי מירושלים —
ברכו הרב שמואל נתן.

ולא יסיפו לראבה עוד

הסתדרות ישרון ומתפללי בית-הכנסת המרכזי
מביעים תנחומיהם הכנים למשפחות חברינו:

"ויבא עמלק, וילחם עם ישראל". מה כתוב שם? "חיש ה' בקרבנו, אם אין? ויבא עמלק" — וכי מה
עניין זה אצל זה? משל לתינוק, שהיה רכוב על כתפו של אביו, וראה חברו של אביו. אמר לו: ראית
את אבא? אמר לו אביו: אתה רוכב על כתפי ואתה שואל עלי? ! הריני משליכך ויבוא השונא וישלוט
בך. כך אמר הקב"ה לישראל: אני נשאתי אתכם על ענני כבוד, ואתם אומרים: "חיש ה' בקרבנו, אם
אין? ! לפיכך יבוא השונא וישלוט בכם. הוי: "ויבא עמלק".

✱

"ושמו מרדכי — מה מור ראש לכל תבשמים, אף מרדכי ראש לצדיקים בדורו [מרדכי, נוטריקון
מור דכיא, כדאיתא בפ"ק דמגילה]".

✱

"ויהי אומן את הדסה" — מה הדסה ריחה מתוק וטעמו מר, כך היתה אסתר מתוקה למרדכי
ומרה להמן".
(מדרש מגילת אסתר)

לחבר מערכת "טורי ישרון"

מר בנימין קוסובסקי

תנחומים במות האח

מערכת "טורי-ישרון"

TUREI YESHURUN

Monthly published by the Yeshurun Organization, Jerusalem

Editor: Michael Shashar

Editorial Board: Rabbi S. Nathan, Dr. M. Z. Sole, B. Kosovsky

Postal address P.O.Box 7018 Jerusalem, Israel

Single copy — \$ 1, Subscription price, 1 year, \$ 10
